

TUTMACI'NIN GÜL Ü HÜSREV MESNEVİSİNDE 'BEZM' 'BEZM' IN TUTMACI'S GUL U HUSREV MATHNAWI

Doktora Öğr. Gıyasettin ATEŞ*
İstanbul Üniversitesi
giyasettinates34@gmail.com

Öz

Bireylerin türlü vesilelerle bir araya gelerek eğlenmelerini ifade eden bezm, tarihî ve edebî bir arka plana sahiptir. Bezmin âdâbı ve tarihsel gelişimi konusunda bilgi veren çeşitli edeb kitaplarında bezm, hükümdarların bir hakkı ve âdeti diye anlatılır. Böyle bir işleve sahip bezm olgusu gerek Fars edebiyatında gerekse Türk edebiyatında şairler tarafından çeşitli anlam katmanlarıyla hemen hemen her nazım şeklinde kullanılmış, saki-nâme ve işret-nâme gibi iki edebi türün de doğmasına sebep olmuştur. Bezmin işlendiği türlerden biri de mesnevilerdir. Özellikle aşk, sergüzeşt-nâme ve tarihî-destanî mesnevilerde bezm tasvirlerine sıkça yer verildiği görülür.

Bezm olgusunun yansıdığı Anadolu sahası Türkçe mesnevilerden biri de Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev mesnevisidir. Bu çalışmada Gül ü Hüsrev'de yer alan 13 adet bezm tasviri, bezmin temel unsurları bağlamından incelenecektir. Belli bir konu sıralamasına göre ele alınan bu unsurlar zaman ve mekân tasvirleri, bezmlerin kurulma gerekçeleri, bezmlerin hazırlık aşamaları, bezmlerin katılımcıları, şarap ve musiki tasvirleri ile bezmlerde okunan çeşitli formlardaki şiirler oluşturur.

Anahtar kelimeler: Gül ü Hüsrev, bezm, eğlence, şarap, musiki.

Abstract

Bezm, which is defined as the type of entertainment that people do when they get together on various occasions, has a historical and literary background. As it is told in various books of propriety about the good manners and the historical development of bezm, it is a right and custom of rulers. The phenomenon of bezm, has been used by poets in both Persian and Turkish literature in almost every verse with various layers of meaning, and two literary genres such as saki-nâme and isret-nâme have been born. One of the genres in which bezm is used is mathnawi. It is known that the depictions of bezm are often used, particularly in mathnawis that treat of love, adventures (Sergüzeşt-name), and epics. One of the Tutmacı's mathnawi of Gül ü Hüsrev is one of the Turkish mathnawis that reflects the concept of bezm in Anatolia. This study looks at, 13 depictions of bezm in Gül ü Hüsrev in the context of the basic elements of bezm. These elements categorized by themes consist of poetry recited in bezms with temporal and spatial depictions, occasions and preparations for bezm, depictions of bezm goes, and depictions of wine and music.

Keywords: Gül ü Hüsrev, bezm, entertainment, wine, music.

Giriş

Farsça ve Türkçe sözlük ve ansiklopedik lügatlerde birbirlerine yakın anlamlar verilen bezm (meclis) kelimesi genel anlamıyla oturulan her yer, kavramsal olarak da misafir ağırlamak, eğlenmek, şarap içmek ve yemek-içmek için bir araya gelinerek toplanılan yer manasındadır.

Bezm, bir hükümdarlık alâmeti kabul edilir. İslam öncesi Sâsâni menşeden gelen bezm geleneğinde şarap, musiki ve şiir işret meclisinin olmazsa olmazı kabul edilmiştir (İnalçık, 2017: 8-9). Bezm kavramı, Eski Türk edebiyatında şairler tarafından çeşitli anlam katmanlarıyla hemen hemen her nazım şeklinde kullanılmıştır. Özellikle aşk mesnevilerinde işlenen tasvir konularında biri de işret meclisleri olmuştur. Zengin ve hareketli bir üslupla neşe dolu tabloların çizildiği bu tasvirlerde gam ve sıkıntılar yerini mutluluğa bırakır.

Eski Türk edebiyatında saki-nâme türü eserlerde bezm bütün unsurlarıyla ele alınmıştır. Günümüzün romanı sayılan mesnevilerde de bezm ve bezme ait unsurlar hemen her fırsatta tasvir edilmiştir. Özellikle 'aşk', 'kahramanlık' ve 'sergüzeşt-nâme'

konulu mesnevilerde şairler olayların seyri çerçevesinde her fırsatta bir bezm tasviri yapmış, bezme ait unsurları 'bezm', 'meclis', 'sohbet' ve 'işret' gibi aynı anlam çerçevesindeki kavramlar başlığı altında ele almışlardır. Bu tasvirlerde çeşitli yiyecek ve içeceklerin anlatıldığı ziyafet sofraları, şarap, saki, kadeh, sürahi, muganni, mutrip, rakkas, musiki alet ve makamları, şiir ve armağanlar gibi bezmin temel unsurları şairin şiir yeteneğine bağlı olarak işlenmiştir.

Bezm tasvirlerinin işlendiği eserlerden biri de Tutmacı (ö. XV. yüzyılın başları)'nın Gül ü Hüsrev mesnevisidir. Bu makalede Gül ü Hüsrev'de çeşitli vesilelerle tasvir edilen 13 adet bezm incelenmektedir. Bu tasvirler Maşallah Kızıldaş'ın Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Mesnevisi (Tenkitli Metin-Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlük) adlı doktora çalışmasından (Kızıldaş, 2018) alınmıştır. İncelemeye tabi tutulan 13 adet bezm tasvirinin beyit aralıkları şöyledir: 813-870, 1539-1579, 1580-1626, 1636-1643, 1928-1929, 2071-2089, 2883-2889, 3104-3119, 3440-3448, 3448-3472, 4257-4264, 5129-5135, 5175-5202.

Tasvirlerde bezm belli konu sıralamasıyla ele alınır. Zaman ve mekân tasvirinden sonra sırasıyla bezmin kurulma sebepleri, bezmin hazırlık aşaması, bezmde bulunan kişiler gelir. Bu çalışmada bunlar 'dış unsurlar' başlığı altında ele alındı. Bezmlerin işret faslında ise sırasıyla şarap, musiki ve şiir gelir. Tasvirlerde bu üç unsura ait yer verilen bilgiler 'iç unsurlar' başlığı altında incelendi.

Günümüz Türkçesinde eğlencenin karşılığına denk gelen bezm için Gül ü Hüsrev'de meclis, sohbet, eîş ve işret kavramları da kullanılır. Bu kavramlardan başka bezm ve bezmin neşeli atmosferini ifade etmek için neşât, zevk, safâ, şevk, tarab, temâşâ gibi müteradif kelimeler atıf silsilesiyle yer alır.

1. Gül ü Hüsrev Mesnevisinde Bezmin Dış Unsurları

Bu başlıkta Gül ü Hüsrev mesnevisinde yer alan bezmlerin kurulma sebepleri, bu bezmlerdeki zaman ve mekân tasvirleri, bu bezmlerin hazırlık aşamaları ile bu bezmlere katılan kişiler ele alınacaktır.

1.1. Bezmlerin Kurulma Sebepleri

Kişilerin bir arada eğlenerek vakit geçirmek için düzenledikleri bezmler belli amaç ve sebeplerle kurulur. Eserde bu gerekçeler bazen verilirken bazen de belirtilmez. Gül ü Hüsrev'deki bezmelerin kurulma sebep ve amaçları tespit edilerek genel hatlarıyla belli başlıklar altında aşağıda ele alındı.

1.1.1. Gamdan Kurtulmak ve Güzel Vakit Geçirmek

Gül ü Hüsrev'de yer alan bezmlerin güzel vakit geçirmek, gamdan kurtulmak, keder ve elemi gidermek, dünyanın fâni olduğu bilinciyle felekten kâm almak, bazı sıkıntılı durumların bitimi gibi sebeplerle tertip edildiği görülmektedir.

Bu eserde Gül, gönülden gam ve kederi gidermek amacıyla bağda bezm tertip eder (b. 813-870):

Pes ol şâh-ı cihân u hür-ı cennet
Diledi bâğ içinde kıla şöhet (816)

...

Meger kim çeng ü 'ūd âvâzesine
Gönül ârâm idüp baña ısına

Niçün ola gönülde guşşa müdgam
Giçer çünkim hemîşe şâdî vü gam

Gelün zevk idelüm kim öliserüz
Cihândan şöyle hasret kalısaruz (820-822)

...

Virelüm bir nefes gönül murâdın
Alalum dünyânuñ her dürlü dâdın

Cihânuñ şâdılığı gam deger mi
Bu dirlik bir nefes mâtem deger mi

Yiyüp içüp temâşâ kılalum key
Gehî şayd u gehî nuql u gehî mey (827-829)

(...ve sonra o cihan hükümdarı ve cennet hurisi (Gül), bağ içinde bezm kurmak istedi... Gönül çeng ve ûd sesi ile huzur bulup

bana ısınsın diye. Mutluluk ve gam daima geçip gidiyorken neden gönülde dert olsun... Gelin eğlenelim çünkü öleceğiz; dünyaya çok hasret kalacağız... Bir nefes de olsa gönlün arzu ettiğini verelim; dünyanın her türlü lezzetini alalım. Dünyanın mutluluğuna gam değer mi; bu bir nefeslik dirlikte matem değer mi? Yiyelim, içelim çokça eğlenelim; bazen av, bazen meze, bazen şarap...)

Mesnevilerde hükümdarların kendisine bağlı idarecilerle bezm düzenledikleri görülür. Normal zamanlarda devlet işlerinin görüşüldüğü bu tür meclislerde bazen de şarap eşliğinde eğlenilir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde de Sıfahan şahı gündüz vakti devlet erkânıyla bezm kurar (b. 2883-2889):

Oturdu tahtına şâh-ı Sıpâhân
Derildi kıtına şâhib-külâhân

Müdevver oturup erkân-ı devlet
Müheyâ eylediler bezm ü 'işret (2883-2884)

...

Dimâğına çü mey fi'li irişdi
Mey ile 'ışk sevdâsı kırişdi

Yine düşdi ögine hasret-i Gül
Yine efgâna başladı çü bülbül

Yine dükendi şabrı vü kıarârı
Yine oldu perişân rûzigârı (2887-2889)

(Sıfahan şâhı tahtına oturdu; makam sahibi kişiler huzurunda toplandı. Devletin ileri gelenleri halka şeklinde oturdular; bezm ve işret tertip ettiler... Şarap (Şâhın) aklına etki edince, şarap ve aşk sevdası birbirine kırişti. Yine Gül'ün hasreti hatırına geldi; tekrar bülbül gibi figana başladı. Yine sabır ve huzuru tükendi, yine vakti perişan oldu.)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül, İsfahan şahının elinden kurtulduktan sonra Rum diyarına varınca önce sarayda bir ay eğlenir. Daha sonra Gül ile Hürmüz birlikte Rum kayserinin bağına geçerler. İki sevgili güzel vakit geçirmek için bezm düzenlerler (b. 3448-3472):

Bir ay bizendi şār bu resme nā-gāh
Bu kez meyl itdi bāğa şāh ilen māh (3448)

...

Çurılmış iki zerrin taht-ı zibā
Biri birine karşı hūb u ra' nā (3460)

...

Ol idi Gül-ruh' uñ halvet sarāyı
Kenizeleri Çini vü Hıḫāyī

Giçer tahta oturur ol semen-ber
Tutar şaf karşıısına hūb-rūlar (3467-3468)

(Şehir bir ay bu şekilde süslendi ve ansızın Gül ve Hürmüz bu kez bağa yöneldiler...birbirine karşı güzel ve hoş, altından iki süslü taht kurulmuş... Orası Gül'ün özel sarayıydı. (Gül'ün) cariyeleri Çinli ve Hıtalılardı. O beyaz sineli tahta geçip oturur; güzel yüzlüler karşısında saf tutarlar.)

1.1.2. Sevgililerin Buluşması

Sevgililerin buluşma yeri bezmlerdir. Aşk mesnevilerinde sevgililerin buluşması nedeniyle bezm kurulur. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül ile Hürmüz'ün ilk buluşmaları bir bağda gerçekleşir. İki sevgili bu bağda bulunan kasırda baş başa eğlenerek zaman geçirirler (b. 1539-1579):

Eline aluban Hürmüz elini
Revān oldu tutup oda yolını

Var idi bir maḫāmı bāğ içinde
Nitekim karşı olur uçmağ içinde (1539-1540)

...

Çolun birbiri boynına kırup tavḫ
Müheyyā eylediler tā seher zevḫ

Bular ol gice bir 'ıyş eylediler
Ki dāyim dost dostı eyle diler (1578-1579)

(Gül, Hürmüz'ü elinden tutarak saray yolunu tutup gitti. (Gül'ün) bağ içinde bir yeri vardı; cennet içindeki köşk gibiydi... İki sevgili kollarını birbirinin boynuna dolayıp seher vaktine kadar

eğlendiler. Bunlar o gece öyle bir eğlence düzenlediler ki dost dostuna daima öyle diler.)

Yukarıdaki bezmin sabahında iki sevgili bağdaki köşkte eğlenmeye devam ederler (b. 1636-1643):

Gidüp zûlmet zamâne oldu rûşen
Cihân hürşîd ile mânend-i gülşen

Gül ü Hürmüz dağı kaldurdılar baş
Ahardı gözlerinden tırmadın yaş

Yine tıldurıban cām-ı şabūhı
Müferraḥ itdiler rāḥ ile rūḥı (1637-1639)

(Karanlık gidip de vakit aydınlandı; dünya güneş ile gül bahçesi gibi. Gül ve Hürmüz uyandılar; gözlerinden durmadan yaş akardı. Yine sabah içkisini kadehe doldurdular; şarap ile ruhu sıkıntıdan kurtardılar.)

1.1.3. Bir Plan Dâhilinde Yapılan Bezmler

Bir plan dâhilinde yapılan bezmler, genel anlamıyla içkinin sarhoşluk etkisinden faydalanarak istenilen hedefe varmak için düzenlenirler. Tarihte de örnekleri bilinen, kimi zorlukları aşmak veya bir hedefe ulaşmak için düzenlenen bu tür bezmler mesnevilerde de görülür.

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Isfahan şahı güzelliğinin şöhretini duyduğu Gül'ü babasından ister. Bu evlilik teklifinin kabul edilmemesi üzerine Huzistan, Isfahan şahı tarafından talan edilir ve Gül kaçıdırılır. Isfahan şahının elinde tutsak olan Gül, esaretten kurtulmak için bir gece bağda bezm düzenleyeceğini söyleyerek buradan kaçma planı yapar (b. 3104-3119):

İrişdi bâğa çün ol serv-i âzād
Gül ü şimşād kıldı dād u feryād

Çemen beñzer idi ḥuld-ı berīne
Gül-i ra' nā içinde ḥür-ı 'īne (3104-3105)

...

Şehâne oturup ol mäh-pāre
Bulara karşı iderdi nezāre

Bular bunda kılurken ‘ıyş u ‘ışret
Nigārīn ider iken hāş şoĥbet (3118-3119)

(O servi boylu (Gül) başa vardığı zaman gül ve şimşir feryat ve figan etmeye başladılar. Çemen kutsal cennete benzerdi; Gül ise cennet hurisine... O ay parçası (Gül) şahlara yakışır biçimde oturup bunları (bezmdekileri) izlerdi. Bunlar burada eğlenirken, sevgili özel sohbet ederken...)

1.1.4. Düğün

Mesnevilerde düğün merasimleri başlı başına bir eğlence türüdür. Düğün eğlencesinin içinde yer alan işret fasılları daha dar çerçevede eğlenceler olup buraya özel kişilerin iştirak ettikleri görülür. Bu nedenle Gül ü Hüsrev’deki düğün merasiminde yer alan işret bölümü bezm tasvirlerine dâhil edildi. Gül ile Hüsrev’in düğünlerinde davetliler için verilen ziyafetten sonra bezm kurulur (b. 5175-5202):

Ta‘ām çün yindi sofrā götürüldi
Şīre ālātı geldi bezm uruldu

Şunardı sākīyān-ı mäh-peyker
Eliyle bāde vü ağızıyla şekker

Kimün kim ağızı meyden telĥ olurdu
Lebiyle girü ol şīrīn kılurdu

Çadeĥ çün devre başladı pey-ā-pey
Hıred mest oldı ol resme ki hey hey (5175-5178)

(Yemek yendi ve sofrā kaldırıldı; şarap gereçleri geldi ve bezm kuruldu. Ay yüzlü sakiler elleriyle şarap, ağızlarıyla şeker sunarlardı. Kimin ki ağızı şaraptan acı olurdu saki dudaklarıyla onu yine tatlı yapardı. Kadeh art arda dönmeye başladığı zaman akıl öyle sarhoş oldu ki hey hey.)

1.1.5. Baharın Gelişi / Nevruz

Divan edebiyatında bahar mevsimi işret zamanı olarak telaki edilir. Gül mevsimi diye adlandırılan baharda insanlar doğadaki değişimi görmek için bağ, bahçe, çimen, nehir kenarları vb. yerlere giderek bir yandan doğadaki bu değişimi izlerken diğer yandan eğlenerek güzel vakit geçirirler. Ayrıca baharda düzenlenen bezmler, tarîhî ve mitolojik bir arka plana da sahiptir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde bahar mevsiminde iki sevgili bağda bezm tertip ederler (b.1580-1651):

Turup girdiler andan bâğ içine
Ki ol bâğ içi ne uçmağ içine

Bahâr idi vü andan mevsim-i gül
Figân iderdi her budahda bülbül (1580-1581)

...
Oturmuş Hürmüz-i bî-dil şahâne
Gül almış dikenini şalmış yabâne

Bir elini Gül'ün boynuna şalmış
Bir eline tolu bir câm almış (1590-1591)

(Oradan bağ içine girdiler ki bağ içi nedir, cennet içine. Bahardı ve bu yüzden gül mevsimiydi. Her dalda bülbül figan ederdi... Gönlnü kaptırmış Hürmüz şahlara yakışır şekilde oturmuş; gülü almış ve dikenini yabana salmış. Bir elini Gül'ün boynuna salmış, bir eline şarap dolu bir kadeh almış.)

1.1.6. Elçi Gönderme

Mesnevilerde misafir ağırlama, bir ülkeye elçi gönderilmesi veya bir elçi kabulü gibi durumlar bezm kurmak için birer sebeptir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Hürmüz'ün Rum kayserine elçi olarak gideceği zaman Gül, vedalaşmak için Hürmüz'le bezm tertip eder (b. 1928-1929):

Ma' a'l-ķışsa niğâr ile çü ħalvet
Gelüp eylediler bir gice şoħbet

Vida' eyleyüben ol iki dil-dâr
Ne diyem kim nice ağlaşdılar zâr (1928-1929)

(Sözün kısası sevgili ile baş başa, gelip bir gece eğlendiler. Vedalaşan o iki sevgili, nasıl desem büyük bir üzüntüyle çok ağladılar.)

1.1.7. Hoşa Giden, Beğenilen Her Olaydan Sonra

Toplumu veya bireyi ilgilendiren her güzel olay bezm kurulmaya vesile edilir. Mesnevilerde seferlerden sonra ülkeye dönüş, kıtlıktan sonra gelen bolluk ve bereket, doğumdan sonra çocukların anne ve babaları tarafından belli bir zamandan sonra ilk görüldüklerinde veya mutlu bir haber alınması gibi hadiseler bezm kurulmasına vesiledir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Rum kayseri Hüzmüz'ün kendi oğlu olduğunu öğrendikten sonra, bu mutlu hadise ile bezm düzenler (b. 2071-2089):

Pes ol şād ile 'işret eyledi sâz
Düzetdi her tarafdan muṭrıḅ âvâz

Bezendi şeh̄r ü bâzâr u maḥalle
Düzendi ḥüb-rûlar geydi ḥulle (2071-2072)

...

Bu resme şād olup şeh-zâde vü şâh
Bir ay 'ıyş eylediler gâh u bî-gâh (2088)

(Sonra o mutluluk ile bezm başladı; mutrip her taraftan nağme icra etmeye başladı. Mahalle, pazar ve şehir süslendi, güzel yüzlüler süslenip giyindiler... Bu duruma şah ve şehzade mutlu oldular. Bir ay vakitli vakitsiz işret ettiler.)

Yine Gül, Isfahan şahının elinden kurtulduktan sonra Rum'a varınca önce bir kasırda bir ay eğlenir. Daha sonra Rum kayserinin bağına geçerek eğlencesine burada devam eder. Bu bezm, esareten kurtuluş ve sevdiklerine kavuşma münasebetiyle düzenlenir (b. 3440-3448):

Gül oturmuş 'imārî içre çün gül
Ḥatunlar çevre yanında çü bülbül (3440)

...

Yüz adım yirde bir kaşr-ı mu'allâ
Düzetmişler idi bir evc-i a'lâ

Gelürdi her yañadan dürlü âvâz

Çopardı her tarâfdan sūz ilen sâz

Oturup mâh-rûlar rüy-der-rüy

Mey-i gül-reng içerlerdi be-her sūy (3443-3445)

(Gül cariyeler arasında gül gibi oturmuş; etrafındaki hatunlar bülbül gibiler... Yüz adım uzakta görkemli bir saray en yüce zirvede tanzim etmişlerdi. Her yandan türlü sesler işitilirdi; her taraftan yakıcı müzik sesi çıkardı. Ay yüzlüler yüz yüze oturup her tarafta gül renkli şarap içerlerdi.)

Gül ü Hüsrev'de Hüsrev'in Rum ülkesine geri gelmesi üzerine onu karşılamaya çıkan Rum kayseri ve beraberindekilerin katılımıyla bezm düzenlenir (b. 4257-4264):

Haber irişdüginde şâh-ı Kayşer

Sevinmekden göge degdürdi efsar (4244)

...

Çü hasret kavışup âsâyiş oldu

Şehûñ şükkrine şehr ârâyiş oldu

Şu deñlü kıldılar işâr-ı şâhî

Ki oldu yir yüzi çün püşt-i mâhî

Yine bir bezme bünyâd itdi bunlar

Ki seyre başlayalı heft ahter (4257-4259)

(Kayser'e haber ulaşınca sevincinden tacını göge değırdi... Hasret bitip de huzur geldi; şahın şükürü için şehir süslendi. O kadar para dağıttılar ki yeryüzü balık sırtı gibi oldu. Bunlar tekrar bir bezm kurdular ki yedi yıldız dönmeye başladı.)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Hüsrev'in Gül'ü ikinci defa esaretten kurtarıp Rum'a getirmesi üzerine bezm düzenlenir (b. 5129-5135):

Tonandı vü bezendi şehr ü bâzâr

Çalındı çeng ü ney geh zîr ü geh zâr

Nireye kim bahayduñ şöbet idi

Şafâ vü zevk ü şevk ü 'işret idi

Virür hūblar yüzi meclislere nūr
Şehir şankim behişt idi bular hūr (5132-5134)

(Şehir ve çarşı donatılıp süslendi, çeng ve ney bazen alt perdeden bazen üst perdeden çalındı. Nereye baksaydın sohbetti; safa, zevk, şevk ve işretti. Güzellerin yüzü meclisleri aydınlatır; şehir sanki cennetti ve bunlar da huri.)

Sonuç olarak Gül ü Hüsrev örneğinde görüldüğü üzere bezmler gamdan kurtulmak, güzel vakit geçirmek, sevgililerin buluşması, baharın gelişi (nevruz), elçi gönderme, hoşsa giden hadiseler ve düğün gibi sebeplerle kurulabilir. Bu sebeplerden öne çıkan husus, fırsatı ganimet görme anlayışıdır. Dünyanın geçiciliği karşısında ele geçirilen hemen her fırsat bezm kurmak için bir sebep teşkil eder.

1.2. Bezmlerde Zaman

Mesnevilerde zaman, vaka zamanı ve vaka süresi şeklinde yer alır. Vaka zamanında olayın ne zaman meydana geldiği belirtilir. Bu gündüz veya bahar mevsimi şeklinde kısaca belirtilebildiği gibi, olay zamanı uzunca tasvir yapılarak da ele alınabilir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde bezmin zamanı gece, gündüz ve bahar şeklinde yer alır. Gece, herhangi bir tasvir yapılmadan belirtilir:

Ma‘ a’l-kışşa nigār ile çü hālvēt
Gelüp eylediler bir gice şoḥbet (1928)

(Sözün kısası sevgili ile baş başa, gelip bir gece eğlendiler.)

Gündüz yapılan bezmlerin zamanını belirtmek için eserde iki gün tasviri yer alır. Gül, gönülden gam ve kederi gidermek amacıyla gündüz bağda bezm tertip etmek ister. Şair, yeni günün başlangıcını da güneşin, karanlık askerlerini yenerek gökyüzünü aydınlattığını belirterek başlatır: “Yıldızların sultanı bayrak dikip de karanlık askerlerini yok ettiğinde; bu altın kalkan kılıcını gösterdiğinde; zırh, bulutu pare pare kıldığında; feleğin mumu (güneş) yine yüzünü gösterdi. Ufku baştan başa aydınlattı.”

‘ Alem diküp yine sulṭān-ı encüm
Çü zengī leşkerini eyledi güm

Çü bu zerrin-siper gösterdi tîğî
Çü cevşen pâre pâre kıldı miğî

Yine şem' -i felek gösteriben yüz
Münevver eyledi âfâkı düpdüz (813-815)

İki sevgilinin bağdaki köşkte gece düzenledikleri bezmin sabahında sevgililer eğlenmeye devam ederler. Bu yeni güne bir aydınlık tasviriyle başlanır:

Bu hâldeyken bular şubh irdi nâ-gâh
Gice dirşürmege başladı bengâh

Yine fâvûsı çarhuñ cilve urdı
Felekden dâne-i zerrini dirdi

Gidüp zulmet zamâne oldı rüşen
Cihân hürşid ile mânend-i gülşen (1635-1637)

(... Bunlar bu haldeyken ansızın sabah oldu; gece siyah çadırını toplamaya başladı. Yine gökyüzü tavusu ortaya çıkararak felekten altın tanelerini topladı. Karanlık giderek zaman aydınlandı; dünya güneşle birlikte adeta gül bahçesine döndü.)

Gül ü Hüsrev'deki bezmlerde bir bahar tasviri yer alır. Gül ile Hürmüz'ün ikinci buluşmaları bir bahar mevsiminde bağda gerçekleşir. İki sevgilinin gündüz başlayan bezmleri sabaha kadar sürer. Bu bezmde yer alan bahar tasviri şöyledir: "Bahardır ve gül mevsimidir; her budakta bülbül figan eder. Çemen bir güzel gibi süslenmiş; nergis güle zerrin kadehten şarap sunar. Gül ve bülbül arkadaş olmuş; seçkin kuşlar türlü civıltılar çıkartır..."

Bahâr idi vü andan mevsim-i gül
Fiğân iderdi her budağda bülbül

Çemen bizenmiş idi çün nigârîñ
Güle nergis şunardı câm-ı zerrin

Gül ile bülbül olmuş idi dem-sâz
Çılurdu degme kuş bir dürlü âvâz

Benefşe lâle vü sünbül perîşân
Şararmış çiğdem ü ser-sebz reyhân

Emîr-i ‘âşıkân rengin tonanmış
Hasedden lâle bağı oda yanmış

Şakâyık kırmızı nesrin şayurı
Kaţife giymiş idi al sūrî

Kucaşmış birbiriyle serv ü şimşād
Hazîn yapraklara harket virür bād

Gül ü bülbül biri birine rāzî
Hadîş-i ‘ışk idi vü ‘ışk-bāzî

Düçâr olmuş vü irmiş vaşla dü yâr
Melâlet yoğ şetâret çoğ zihî kâr (1581-1589)

96

Bezmin vaka süresinde ise olayın ne kadar sürdüğü belirtilir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde bezmin süresi bir ay, bütün gece veya günlerce şeklinde yer alır:

Bu resme şād olup şeh-zāde vü şāh
Bir ay ‘ıyş eylediler gāh u bî-gāh (2088)

(Bu duruma şah ve şehzade mutlu oldular. Bir ay vakitli vakitsiz eğlendiler.)

Bular ol gice bir ‘ıyş eylediler
Ki dāyim dost dostı eyle diler (1579)

(Bunlar o gece öyle bir eğlence düzenlediler ki dost dostuna daima öyle diler.)

Ne gice yatdılar bir dem ne gündüz
Gice gündüz hemân zevk idi düpdüz (2083)

(Bir an da olsa ne gece yattılar ne gündüz. Gece gündüz sürekli eğlenceydi.)

1.3. Bezmlerde Mekân

Mesnevilerde bezmin yapıldığı yerler için 'bezm-gâh', 'bezm-sâz', 'işret-gâh', 'işret-âbâd' ve 'tarab-gâh' gibi ifadeler kullanılır. Gül ü Hüsrev mesnevisinde bezmler bağ, çadır ve saraylarda gerçekleşir. Bu mekânlar yalın halleriyle belirtildiği gibi bazen de uzun tasvirlerle işlenir.

1.3.1. Bağ

Bezmin yapıldığı yerlerden olan bağlar için gülşen, gülistan, çemengâh farklı isimler de kullanılır:

Pes ol şâh-ı cihân u hür-ı cennet
Diledi bâğ içinde kıla şöhet (816)

(...ve sonra o cihan hükümdarı ve cennet hurisi (Gül), bağ içinde bezm kurmak istedi.)

Giçüp anda karar eyledi ol mâh
Anuñlan buldı zînet ol çemengâh (3111)

(O ay (Gül), gidip orada oturdu; çemen onunla süslendi.)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül, esaretten kurtulmak için bağda düzenlediği bezmde önce bir bağ, ardında bağda yer alan köşk ve köşkün de önünde bulunan havuz tasviri yer alır:

"O servi (Gül) bağa varınca gül ve şimşir aman dilediler. Çemen, yüce cennete benziyordu; sarı-kırmızı renkli gül cennet güzeliydi. Cennete benzeyen bu bağ anlatılamaz. Bağda menekşe, lale, nergis, gül, nesrin ve sümbül sonsuz sayıdalar. Nereye bakarsan bağ ve gül bahçesi; elma ve nar birbiriyle söyleşir. Bağda güzel bir saray yapılmış; sarayın süslerini görenler hayran kalırdı. Bu sarayda mücevherlerle bezenmiş altın bir taht kurulmuş; tahtın minderi renkli sırmalı kumaştan. Bu saraya geçen Gül, burada oturdu; çemen onunla süslendi. Sarayın önünde gümüşten düzgün bir havuz; o havuz bile incilerle süslü..."

İrişdi bâğa çün ol serv-i âzād
Gül ü şimşād kıldı dād u feryād

Çemen beñzer idi huld-ı berîne
Gül-i ra' nâ içinde hür-ı ĩne

Ne vaşf idem ki nice bāğ idi ol
Ne bāğ kim şanasın uçmağ idi ol

Benefşe lāle vü nergis be-gāyet
Gül ü nesrīn ü sūnbül bī-nihāyet

Nereye baħar iseñ bāğ u gülzār
Biri birine söyler alma vü nār

Yayılmış anda bir hoş hālī eyvān
Ki naqşına gören alurdı ħayrān

urılmış bir muraşşā‘ taht-ı zerrīn
Bisātı cümlesi zer-beft u rengin

Giçüp anda arār eyledi ol māh
Anuñlan buldı zīnet ol çemengāh

Öñinde bir gümişden ħavz-ı mevzūn
Muraşşā‘ ol daħı bir dürr-i meknūn (3104-3112)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde yer alan bir başka bağ tasviri ise Gül ile Hürmüz’ün Rum kayserinin bağında düzenledikleri bezmde yer alır. Cennetle kıyaslanan bu bağ tasvirinde de havuz yer alır:

Bir ay bizendi şār bu resme nā-gāh
Bu kez meyl itdi bāğa şāh ilen māh

Var idi şehriyāruñ bir ulu bāğ
Ki reşk iderdi aña sekiz uçmağ

Burası sebz arası ħavzaydı
Cināndan şanasın bir ravzaydı

Aħardı her yaña āb-ı revānı
Reyāħīne bağışlar idi cānı

Firāvān nār u nārenc elma vü tut
Ki yise nev-cüvān olurdu fertüt

Erük ü armud u badam u mişmiş
Kimi ser-sebz ü kimisi irişmiş

Gül ü nesrīn ü sūsen sūnbül-i ter
Biri birine söylerdi mükerrer

Benefşe lāle vü reyhān u menşūr
Emīr-i 'āşıkān sūrī vü 'asfūr

Bu çiçekler şunuñ bigi çoğ idi
Ki ayağ başmağa boş yir yoğ idi

Göz irdügince nesrīn ü çemendi
Çınār u serv ü nār u narvendi

Çekilmiş ser-be-ser serv ile şimşād
Tolaşmış ber-be-ber bīd ile şimşād (3448-3458)

(Şâh ile ay (Gül) bu kez bağa yöneldiler. Hükümdarın büyük bir bağı vardı; sekiz cennet onu kıskanırdı. Burada yeşillikler arasında havuz vardı; sanki cennetten bir bahçeydi. Her taraftan su akardı; reyhanlara can verirdi. Nar, narenc, elma ve dut sayısızdı; ihtiyar biri bunları yese gençleşirdi. Erik, armut, badem, kayısı... kimisi yeşil kimisi olgunlaşmış. Gül, nesrin, süsen, taze sümbül sürekli birbiriyle söyleşirdi. Menekşe, lale, reyhan, menşur ile âşıkların hükümdarı şuri ve asfur çiçekleri bağda ayak basılacak yer kalmayacak kadar çoktu. Göz alabildiğince nesrin, çemendi, çınar, serv, nar ve narvedi vardı. Baştan başa serv ve şimşir çekilmiş; söğüt ve şimşir üst üste dolaşmış.)

Bazı bağ tasvirlerinde yer alan havuz, mekânı süsleyen bir unsur olmanın yanında kenarında bezm kurulan bir yapı işlevi görür. Aşağıdaki tasvirde de görüleceği üzere Gül, bağda yer alan havuzun önünde bezm için çadır kurulmasını ister:

Ki havz öñinde şaluñuz bisâtı
Ki anda kıloram bugün neşâtı

İledüp bârigâhı anda kıruñ
Şarâb u nuql u muṭrıblar getürün (818-819)

(Havuz önüne halı serin ki bugün orda eğleneceğim. Çadırı götürüp oraya kurun; şarap, meze ve mutrip getirin.)

1.3.2. Çadır

Bezmin kurulduğu mekânlardan bir de çadırlardır. Mesnevilerde bazen müstakil başlıklar altında tasvirlerine yer verilen çadır, Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül'ün bağda düzenlediği iki bezimde yer alır:

Ki havz öñinde şaluñuz bisâtı
Ki anda kıloram bugün neşâtı

İledüp bârigâhı anda kıruñ
Şarâb u nuql u muṭrıblar getürün (818-819)

(Havuz önüne halı serin ki bugün orda eğleneceğim. Çadırı götürüp oraya kurun; şarap, meze ve mutrip getirin.)

Gül oturmuş 'imârî içre çün gül
Ḥatunlar çevre yanında çü bülbül

Ḳurulmuş üstine çetr-i hümâyün
Muraşşâ' ser-be-ser pür-dürr-i meknün (3440-3441)

(Gül cariyeler arasında gül gibi oturmuş; etrafındaki hatunlar bülbül gibiler. Baştanbaşa dizili incilerle dolu süslü sultan çadırı üstüne kurulmuş.)

1.3.3. Saray

Bezmin kurulduğu mekânların başında saraylar gelir. Bu tür yapılara kasır, köşk, eyvan da denir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde saraylar yalın halleriyle ifade edildikleri gibi gösterişleriyle olağanüstü tasvirlerle de ele alınırlar:

Yüz adım yirde bir kaçır-ı mu' allā
Düzetmişler idi bir evc-i a' lā (3443)

(Yüz adım uzakta görkemli bir saray en yüce zirvede tanzim etmişlerdi.)

Gül ile Hürmüz'ün Rum kayserinin bağında bezm düzenledikleri sarayın tasviri şöyledir:

“Altın ve gümüş taşlarından güzel, ölçülü bir saray inşa edilmiş. O saraya karşılıklı güzel ve revnaklı, altından süslü iki taht konulmuş. Tahtın minderi gayet nazik, güzel ve ölçülü atlas, diba ve iksun kumaşındandı. Yine sarayın baş tarafında gök mavisi rengindeki taht süslüydü. Yuvarlak, örülmüş altın kubbeler, ortada asılı (micmer) misk ve amber dolu. Yel onu oynattınca buruna misk ve amber kokusu gelirdi. Bu saraydaki eşya, giysi ve kumaşlar kalemin yazıp nakledemeyeceği kadar çoktu.”

Yapılmış anda bir hoş karşı-ı mevzûn
Taşınuñ biri gümüş biri altun

Kurılmış iki zerrin taht-ı zibâ
Biri birine karşı hûb u ra' nâ

Be-ğâyet nâzûk ü maṭbu' u mevzûn
Bisâṭı atlas u dîbâ vü eksûn

Var idi anda şol deñlü tecemmül
Ki şerh itmege 'aql itmez tahammül

Yine şadrında bir pîrûze-gün taht
Firâvân anda daḥı zînet ü raḥt

Müşebbek kûbbe-i zerrin müdevver
Aşılı ortada pür-müşg ü 'anber

Nice kim yil aña ḥarket virürdi
Meşâma müşg ü hem 'anber irürdi

Hem andağı metâ' u raḥt u câme
Nite naql ide 'aql u yaza ḥâme (3459-3466)

Mekân tasvirlerinde bağlar, köşkler, havuzlar ve ırmaklar güzellikleriyle daime cennetle mukayese edilir. Gül ü Hüsrev'de bağ ve çemenlerin, bazen sekiz kat cenneti kışkandıracak güzelliğe sahip oldukları belirtilir. Cennete benzetilen bağ ve köşklere eğlenen Gül ise cennet hurisi olur:

Çemen beñzer idi ħuld-ı ber̄ine
Gül-i ra' nā içinde ħūr-ı 'ine

Ne vaşf idem ki nice bāğ idi ol
Ne bāğ kim şanasın uçmağ idi ol (3105-3106)

(Çemen kutsal cennete benzerdi; Gül ise cennet hurisine... Nasıl bir bağ olduğunu nasıl tarif edeyim? Öyle bir bağdı ki cennet sanırsın.)

Var idi şehriyāruñ bir ulu bāğ
Ki reşk iderdi aña sekiz uçmağ

Burası sebz arası ħavzayıdı
Cināndan şanasın bir ravzayıdı (3449-3450)

(Hükümdarın büyük bir bağı vardı; sekiz cennet onu kıskanırdı. Burada yeşillikler arasında havuz vardı; sanki cennetten bir bahçeydi.)

1.4. Bezmelerin Hazırlık Safhası

Bezm tasvirlerinde yer alan bölümlerden biri de eğlence için gerekli olan hazırlıkların anlatıldığı kısımdır. 'Esbâb-ı bezm' veya 'âlât-ı bezm' ile ifade edilen gereksinimlerin hazırlandığını belirtmek için 'müheyyâ' vb. ifadeler kullanılır:

Müdevver oturup erkân-ı devlet
Müheyyâ eylediler bezm ü 'işret (2884)

(Devletin ileri gelenleri halka şeklinde oturdular; bezm ve işret tertip ettiler.)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül emrindeki hizmetçilerden havuz önünde düzenlenecek olan bezm için çadır kurulmasını, halıların serilmesini, şarap, meze ve çalgıcıların getirilmesini ister:

Buyurdı ol nigār̄in ħullarına
Cihân bendeydi aña ħulları ne

Ki havz öñinde şaluñuz bisâtı
Ki anda kıluram bugün neşâtı

İledüp bârigâhı anda kıruñ
Şarâb u nuql u muṭrıblar getürüñ (817-819)

(O sevgili emrindekilere buyurdu (dünya ona bendeydi, o kullar da ne ki?): Havuz önüne halı serin ki bugün orda eğleneceğim. Çadırı götürüp oraya kurun; şarap, meze ve mutrip getirin.)

Yukarıdaki örnek tasvirde de görüldüğü üzere bezm için bazı hazırlıklar yapılır. Her mesnevide farklılık arz eden bu hazırlıklar Gül ü Hüsrev'de aşağıdaki alt başlıklar şeklinde sıralanabilir:

Çadır / Sâyebân Kurulur

Bezmin hazırlık aşamasında meclis için çadır ve gölgelik kurulur. Bu çadırlar genelde baharda bağ ile havuz ve ırmak kenarlarında kurulur. Gül ü Hüsrev'de Gül, bağda düzenleyeceği bezm için hizmetçilerden havuz kenarına halıları serip, sultan çadırını kurmalarını ister:

İledüp bârigâhı anda kıruñ
Şarâb u nuql u muṭrıblar getürüñ (819)

(Çadırı götürüp oraya kurun; şarap, meze ve mutrip getirin.)

Bezmin Mekânı Süslenir

Mesnevilerdeki mekân süslemelerinde genelde yere ipek, atlas gibi kıymetli halılar serilir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül, bezm için hizmetçilerden havuzun önüne halıları sermelerini ister:

Ki havz öñinde şaluñuz bisâtı
Ki anda kıluram bugün neşâtı (818)

(Havuz önüne halı serin ki bugün orda eğleneceğim.)

Bazen de bezm için bütün şehir süslenir. Hüsrev'in Rum ülkesine geri gelmesi üzerine düzenlenen eğlencelerde bütün şehir süslenir:

Bezendi şehri ü bâzâr u maḥalle
Düzendi hûb-rûlar geydi hulle (2072)

(Mahalle, pazar ve şehir süslendi, güzel yüzlüler süslenip giyindiler.)

Tonandı vü bezendi şehir ü bāzār
Çalındı çeng ü ney geh zīr ü geh zār (5132)

(Şehir ve çarşı donatılıp süslendi, çeng ve ney bazen alt perdeden bazen üst perdeden çalındı.)

Taht Kurulur

Gül ü Hüsrev'de bezm için yapılan hazırlıklardan biri de tahtların kurulmasıdır. Gül'ün oturması için kurulan taht mücevherle bezeli, altın kaplamalıdır. Tahtın minderi de renkli sırmalı kumaştandır:

Yayılmış anda bir hoş hālī eyvān
Ki naqşına gören qalurdı hayrān

Çurılmış bir muraşsa' taht-ı zerrīn
Bisātı cümlesi zer-beft u rengin (3109-3110)

(Bağda güzel bir saray yapılmış; sarayın süslerini görenler hayran kalırdı. Bu sarayda mücevherlerle bezenmiş altın bir taht kurulmuş ki tahtın minderi renkli sırmalı kumaştan.)

Yine Rum ülkesine gelen Gül için bir bahar mevsimi bağdaki köşkte, altından süslü karşılıklı iki taht kurulur. Tahtın örtüsü ipekli kumaş olan diba, atlas ve iksundur. Ayrıca aynı eyvanın ortasında da firuze renkli, süslü başka bir taht yer alır:

Yapılmış anda bir hoş qaşr-ı mevzūn
Taşınıñ biri gümüş biri altun

Çurılmış iki zerrīn taht-ı zībā
Biri birine qarşu hūb u ra' nā

Be-ğāyet nāzūk ü maḥbu' u mevzūn
Bisātı atlas u dībā vü eksūn

Var idi anda şol deñlü tecemmül
Ki şerh itmege ' aql itmez tahammül

Yine şadrında bir pîrûze-gün taht
Firāvān anda dahı zînet ü raht (3459-3463)

(Altın ve gümüş taşlarından güzel, ölçülü bir saray inşa edilmiş. O saraya karşılıklı güzel ve revnaklı, altından süslü iki taht konulmuş. Tahtın minderi gayet nazik, güzel ve ölçülü atlas, diba ve iksun kumaşındandı. Onda öyle bir güzellik vardı ki onu şerh etmeye akıl tahammül edemez. Yine sarayın baş tarafında gök mavisi rengindeki taht süslüydü.)

Bu eserdeki bir diğer taht ise Gül ile Hüsrev'in düğünlerinde davetliler için verilen ziyafetten sonra kurulan bezmde, Gül'ün kızıl yakut tacıyla geçip oturduğu 'murassâ' ve 'zerrîn' tahttır:

Düzüldi Gül-ruḥ için kaşr-ı eyvân
Ki ḳaldı zînetine ḥuld ḥayrân

Ḳuruldı bir muraşsa' taht-ı zerrîn
Ki zerrîn tahta giçdi ol nigârîn

Ḳızıl yâḳût idi başında tâcı
Ki her taşıydı bir iḳlîm ḥarâcı (5185-5187)

(Gül için köşkün eyvanı hazırlandı ki onun güzelliğine cennet hayran kaldı. Mücevherlerle süslü bir altın taht kuruldu ki o sevgili altın tahta geçti. Başındaki taç kızıl yakuttu ki her taşı bir ülkenin haracıydı.)

Bezmde Oturma Düzeni

Hazırlık bölümlerinde değinilen hususlardan biri de bezmdeki oturma şeklidir. Daha çok âdâb kitaplarında yer alan bu husus mesnevilerde bazen bir veya birkaç kelimeyle değinilir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Sıfahan şahının devlet ricaliyle kurduğu bezm 'müdevver' yani daire şeklindedir. Divan edebiyatında daire şeklindeki oturma düzeninde kadehin dönüşüne 'devr' denir. Sakinin elinde devr eden şarap dolu kadeh parlaklığı ve bu dönüşüyle güneşe benzetilir:

Müdevver oturup erkân-ı devlet
Müheyyâ cylediler bezm ü 'işret (2884)

(Devletin ileri gelenleri halka şeklinde oturdular; bezm ve işret tertip ettiler.)

Şarap Hazır Bulundurulur

Bezmlerin hazırlık aşamasında yapılan işlerden biri de şarabın hazırlanmasıdır. Gül ü Hüsrev'de bezmin hazırlık aşamasında meclis için şarap getirilir:

İledüp bârigâhı anda ıruñ
Şarâb u nuql u muırbırlar getürün (819)

(Çadırı götürüp oraya kurun; şarap, meze ve mutrip getirin.)

Ta'âm çün yindi sofra götürüldi
Şîre âlâtı geldi bezm uruldu (5175)

(Yemek yendi ve sofraya kaldırıldı; şarap gereçleri geldi ve bezm kuruldu.)

Sonuç olarak bu örneklerden de görüldüğü üzere bezm için bazı hazırlıklar yapılır. Gül ü Hüsrev'de çadır, halı, taht gibi daha çok mekânla ilgili hususlar ön plandadır.

1.5. Mecliste Bulunan Kişiler

Bezm tasvirlerinde yer alan dış unsurlardan biri de bezme katılanlardır. Gül ü Hüsrev'de bezmde bulunanlara 'ehl-i meclis' ya da 'meclisiyân' denilir:

Gelün meclisiyân içelüm ü esrimeyelüm
Tâ dem-i şubh idelüm şöhbeti ihyâ bu gice (1599)

((Ey) mecliste bulunanlar, gelin içelim sarhoş olmayalım. Bu geceki sohbeti ta sabaha kadar ihya edelim.)

Katılımcılar bezmi kuranlar, bezme davet edilenler ve bezmde hizmet edenler şeklinde üç gruba ayırmak mümkün. Bu eserde bezm kuranlar padişah ve şehzadelerdir. Bu bezmlerden biri, Rum kayserinin Hüzmüz'ün kendi oğlu olduğunu öğrendikten sonra gerçekleşir. Bütün şehir süslenir, hükümdar ve şehzadeyle beraber halk da eğlenir:

Bu resme şâd olup şeh-zâde vü şâh
Bir ay 'ıyş eylediler gâh u bî-gâh (2088)

(Bu duruma şah ve şehzade mutlu oldular. Bir ay vakitli vakitsiz eğlendiler.)

Gül ü Hüsrev'de bezm kuran bir diğer grup sevgililerdir. Bu aşk hikâyesinde sevilen ve aynı zamanda hükümdar kızı olan Gül çeşitli vesilelerle, bazen tek başına bazen de Hüsrev'le beraber bezm düzenler. Bu eserdeki yer alan bezmler, kurulma sebepleriyle birlikte bunları düzenleyenler 'bezmlerin kurulma sebepleri' başlığı altında ele alındı.

Mesnevilerde çeşitli statüde insanların davet edildiği görülür. Bu davetlilerin başında seçkin kimseler gelir. Mesnevilerde daha çok hükümdarların davetlisi olarak bezmlerde yer alan bu kişiler, hükümdarlara yakın olanlar ile devlet yöneticileridir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde bu kişiler Sıfahan şahının davetlisi olarak bezmde bulunurlar:

Oturdu tahtına şâh-ı Sıpâhân
Derildi kıyatına şâhib-külâhân

Müdevver oturup erkân-ı devlet
Müheyyâ eylediler bezm ü 'işret (2883-2884)

(Sıfahan şâhi tahtına oturdu; makam sahibi kişiler huzurunda toplandı. Devletin ileri gelenleri halka şeklinde oturdular; bezm ve işret tertip ettiler.)

Bezmlere davet edilen bir diğer grup halk kitesidir. Genelde bir zafer kutlaması veya mutlu bir olay ve haberden sonra hükümdarlar tarafından bütün halkın iştirak edebildiği bezmler düzenlenir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül'ün ikinci defa esaretten kurtulup Rum ülkesine gelmesi üzerine bütün şehir ve çarşı süslenir. Her yerde çeng, ney ve şarkılar eşliğinde eğlenceler tertip edilir. Bu eğlencelere bütün şehir halkı iştirak eder:

Ƙamu şahrâ vü deşt ü şehr ü kişver
Deñiz bigi kılırdı cüş leşker

Ʀonandı vü bezendi şehr ü bâzâr
Çalındı çeng ü ney geh zîr ü geh zâr

Nireye kim baħayduñ şöhet idi
Şafâ vü zevķ ü şevķ ü 'işret idi

Virür hūblar yüzi meclislere nūr
Şehir şankim behişt idi bular hūr (5131-5134)

(Bütün çöl, ova, şehir ve ülke... Asker deniz gibi coşuyordu. Şehir ve çarşı donatılıp süslendi, çeng ve ney bazen alt perdeden bazen üst perdeden çalındı. Nereye baksaydın sohbetti; safe, zevk, şevk ve işretti. Güzellerin yüzü meclisleri aydınlatır; şehir sanki cennetti ve bunlar da huri.)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde bezme katılan bir başka grup güzellerdir. Bu eserde Hüsrev'in yanında nedim niteliğinde kimseden bahsedilmez. Fakat Gül'ün düzenlediği bezmelerde onun yanında güzel nedimler yer alır:

Oturdu çevre hūriler derildi
Bezendi şöhet ü meclis kuruldu (837)

((Gül) oturdu, etrafına güzeller toplandı. Sohbet (yeri) süslendi ve meclis kuruldu.)

Bezmelerde kadın karakterlerin yanında görülen güzellerden bazıları bezemde hizmet ederlerken bazıları da sahibelerinin eğlencesine eşlik eder, şarap içer, türlü davranışlarıyla meclisi şenlendirirler. Gül için havuz başında düzenlenen bezemde kimi kızlar suya girip birbirlerine su sıçratır, kimileri de ateşten kaçır gibi sudan kaçır:

Gehī kıılır idi ol çengiler sâz
Ağaçdan gâh murğân-ı hoş-āvâz

Gehī 'ıyş u gehī 'işret gehī zevk
Gehī derd ü gehī hasret gehī şevk

Tekellüfsüz kimi şuya düşerdi
Kimine şu saçup şuya düşerdi

Kimisi birbirine şu saçardı
Kimisi şudan od bigi kaçardı

Eger anda düşeydi pîr-i şad-sâl
Döneydi hâli hâlden hâle der-hâl

Şehâne oturup ol mäh-pāre
Bulara karşı iderdi nezāre (3113-3118)

(Bazen o çengiler saz çalarlardı, bazen güzel sesli kuşlar ağaçlardan (öterdi). Bazen ışık, iştret ve zevk; bazen dert, hasret ve şevk... kimisi kolayca suya düşerdi, kimine su saçıp suya düşerdi. Kimisi birbirine su sıçratırdı; kimisi sudan ateş gibi kaçardı. Eğer ansızın yüz yaşında bir ihtiyar oraya gelseydi, anında hali şekilden şekle dönerdi (gençleşirdi). Şahlara yakışır biçimde oturan o ay parçası bunları izlerdi.)

Bir başka bezmde Gül'ün yanında iki yüz tane beyaz tenli, servi boylu cariye ve kenizek vardır. Kızların beyaz tenli olduklarını belirtmek için daha çok Uzak Doğu ve Orta Asya kavimlerine olan mensubiyetleri vurgulanır. Bunların bir kısmı Gül'e eğlencede eşlik ederken binlercesi de hizmet eder:

Gül oturmuş 'imārī içre çün gül
Hatunlar çevre yanında çü bülbül (3440)

...

Yanınca iki yüz dağı 'imārī
Kimi Halluḥ kimi Türk ü Tatarī (3442)

...

Oturup mäh-rūlar rüy-der-rüy
Mey-i gül-reng içerlerdi be-her sūy (3445)

...

Ol idi Gül-ruḥ' uñ ḥalvet sarāyı
Kenizekleri Çinī vü Hıḫāyī

Giçer tahta oturur ol semen-ber
Tutar şaf karşusına ḥüb-rūlar (3467-3468)

...

Hezārān serv-ḳadd ü sīm-sīne
Ki ḫizmetkār idi ol meh-cebīne (3471)

(Gül cariyeler arasında gül gibi oturmuş; etrafındaki hatunlar bülbül gibiler... Yanında da iki yüz tane cariye; kimi Halluḥ, kimi Türk kimi Tatar... Ay yüzlüler yüz yüze oturup her tarafta gül renkli şarap içerlerdi... Orası Gül'ün özel sarayıydı. (Gül'ün) cariyeleri Çinli ve Hıtalılardı. O beyaz sineli tahta geçip oturur;

güzel yüzlüler karşısında saf tutarlar... Binlerce servi boylu ve gümüş göğüslü ki o ay kadar parlak güzele hizmetkardılar.)

Bezmlerde bulunan güzellerin beyaz yüzleri mum gibi ışık saçarak meclisi aydınlatır. Meclis cennet, güzeller de huri olur:

Virür hūblar yüzi meclislere nūr
Şehir şankim behişt idi bular hūr (5134)

(Güzellerin yüzü meclisleri aydınlatır; şehir sanki cennetti ve bunlar da huri.)

Bezmlerde yer alan bir diğer grup hizmet eden kimselerdir. Bunlar bezmi hazırlamakla görevli hadimlerden başka saki, muganni ve mutriptir.

Bezmdede şarap sunmakla görevli olan sakilerin güzelliğini belirtmek için 'mâh-rû' yani ay yüzlü sıfatı kullanılır:

Yürüyüp sâķiyân-ı mâh-ruhsâr
Semen-sîne gül-endâm u şeker-bâr

Yanağı lâle vü gözleri âle
Alıban şîşe vü cām u piyale

Lebi la' l u dişi dūr sîm-gabgab
Tolu şunar idi cām-ı leb-â-leb (842-844)

(Ay yüzlü, gümüş sineli, gül endamlı, şeker saçan, yanağı lale, gözleri Hint sümbülü sakiler yürüyüp şîşe, cam ve piyaleyi ele aldılar. Dudağı la'l, dişi inci, gümüş gerdanlılar, dolu kadehten şarap sunardı.)

Tasvirlerde sakiler 'sim sâ'id' yani kolları beyaz ve 'sîm simâ' gümüş gibi beyaz yüzlü kimselerdir:

Yürüyüp sâķiyân-ı sîm-sâ'id
Kime hezl ile şundi kimeye cidd (2885)

(Beyaz kollu sakiler yürüyüp kimine şaka sunarlardı kimine ciddiyet.)

Yüridi sâķiyân-ı sîm-sîmâ
Elinde cām-ı zerrîn bâde-peymâ (4261)

(Gümüş yüzlü sakiler yürüdüler; içki ölçenlerin ellerinde altın kadeh.)

Musiki, eğlence meclislerinin temel unsurlarından biri olduğu için bezmde hizmet eden kişilerin bir bölümü de çalgıcılarıdır. Çalgıcılar için 'mutrib', 'râmişger' ve 'sâzende' denir. 'Mugannî' şarkı söyleyen kişi olmakla birlikte bazen saz da çaldığı için yer yer çalgıcı anlamında da kullanılır. Çalgıcılar bir müzik aleti çalmalarının yanında bazen de şarkı söyleyip şiir okurlar.

Pes āgāz itdi mutrıblar alup sāz
Nevāzişle nevā kıldılar āgāz
Sıpāhān perdesinde düzedip çeng
'İrāka eylediler rāst āheng (838-839)

(... ve sonra mutripler saz çalmaya başladılar; gönül okşayıcı nağme çalmaya başladılar. İsfahan perdesinde çengi akort edip iraka rast ahenk ettiler.)

Bezmlerde yer alan bir diğer grup hizmetçilerdir. 'Kul', 'karavaş' da denilen hizmetçilerin çokluğu bezmi düzenleyenin büyüklüğünün ve gücünün göstergesi sayılır. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül'ün düzenlediği bezmlerde bazen yüz, bazen de binlerce hizmetçi kız hazır bulunur:

Buyurdi ol nigārīn kıllarına
Cihān bendeydi aña kılları ne (817)

(O sevgili emrindekilere buyurdu (dünya ona bendeydi, o kullar da ne ki?).

Süvāre oldı bile yüz kıravaş
Boyı uzun yüzi aḡ kıra göz kıaş (3101)

(Ayrıca boyları uzun, yüzleri ak, göz ve kaşları kara yüz hizmetçi atlı yola çıktı.)

Hezārān serv-ķadd ü sīm-sīne
Ki kızmetkār idi ol meh-cebīne (3471)

(Binlerce servi boylu ve gümüş göğüslü ki o ay kadar parlak güzele hizmetkardılar.)

2. Gül ü Hüsrev Mesnevisinde Bezmin İç Unsurları

Bezmin temel unsurları şarap, musiki ve şiirdir. 'İç unsurlar' olarak adlandırılan bu hususların, Gül ü Hüsrev mesnevisindeki kullanımları aşağıda, üç ayrı başlık altında ele alındı.

Bezmlerde öne çıkan hususlardan biri sohbetir. Bezmdede sevgililer sohbet eder, birbirlerine olan sitem ve iştiaqlarını sunarlar. Gül ü Hüsrev'deki sohbette Hürmüz, Gül'ü övgüye ona olan iştiaqlarını dile getirir (b. 1561-1576).

Mesnevilerdeki bezm tasvirlerinde yer alan ziyafet ve sofrata tasvirleri Gül ü Hüsrev'de görülmez. Bu eserde düğün sebebiyle düzenlenen merasimde bir sofrata tasviri yer alıyor ise de düğünlerin bezmden farklı bir merasim olması nedeniyle bu makalede bu sofrata tasvirine yer verilmedi. Gül ü Hüsrev'de şaraptan başka içecek olarak şerbet (b. 2085) ile cülâb (b. 2087) bulunur. Meze olarak çok çeşitlilik yoktur. Eserde yer alan başlıca mezeler şeker (b. 2084), leblebi (b. 2085), fıstık (b. 2085)tır.

2.1. Bezmdede Şarap

Bezmin temel unsurlarından biri şaraptır. Mitoloji, din ve tarih bakımından çok farklı anlam ve hikâyelere sahip olan şarap, divan edebiyatında da farklı anlam katmanlarıyla yer alır. Mesnevilerde şarap rengi, kokusu, kıvamı ve etkisi bakımından çeşitlilik gösterir. Gül ü Hüsrev'deki bezm tasvirlerinde şarap dört unsuruyla yer alır. Bunlar şarap çeşitleri ve adlar, şarabın etkileri, saki ve kadehtir. Bu unsurlar detaylarıyla ele alınmadan önce bu eserdeki şarap tasvirleri aşağıda verildi.

Gül'ün bağda düzenlediği bezmin şarap tasvirinde saki, kadeh, şarap ve şarabın etkisi ele alınır:

Yürüyüp sâkıyân-ı mâh-ruhsâr
Semen-sîne gül-endâm u şeker-bâr

Yañağı lâle vü gözleri âle
Alıban şîşe vü cām u piyale

Lebi la'1 u dişi dūr sîm-gabgab
Tolu şunar idi cām-ı leb-â-leb

Çü döndi bir iki devri şarābuñ

Bilürsüñ ne durur ğavrı şarābuñ (842-845)

(Ay yüzlü, gümüş sineli, gül endamlı, şeker saçan, yanağı lale, gözleri Hint sümbülü sakiler yürüyüp şişe, cam ve piyaleyi ele aldılar. Dudağı la'l, dişi inci, gümüş gerdanlılar, dolu kadehten şarap sunardı. Şarap bir iki devir dönünce, şarabın dibinin nasıl olduğunu bilirsin...)

Aşağıdaki bezm tasvirinde sırasıyla ay yüzlü sakiler, onların kadehte sundukları şarap, şarabın içenler üzerindeki etkisi ve mezeler anlatılır:

“Gümüş gerdanlı, ay yüzlü, yasemin kokulu ve şeker dudaklı sakiler kollarını sıvadılar. Gönülleri gibi yüzleri de sade olan sakilerin ellerinde içi şarapla dolu kadeh... Diz çöküp eğilerek, kadehi doğru tutup pişmişlerin eline çiğ sunardı. Şarap dalgıç gibi kadehe dolar; başlarda burunları oynatırdı. Şarap, etki ettiği mideler akıl için tuzak, aklın avcısı saki, tuzağın yemi de kadehtir. Şarap ok gibi damarlarda hızlıca hareket ederek canlıyı öldürür, ölüyü canlandırır. Sürahinin sesi, coşkun sarhoşluğu ve gurlemesi çok yükseklere çıkmıştı. Yudum yudum ne kadar az içtilerse de sarhoşluk, kura gibi yuvarlanırdı. Ne güzel zaman, fırsat ve an ki mutluluk ansızın gelip gam gide. Bir an da olsa ne gece yattılar ne gündüz. Gece gündüz sürekli eğlenceydi. Bezmdede genç ve ihtiyar iç içe; ayrıca tatlı mezeler de sonsuz... Mest edici leblebi, kabuksuz fıstık; kadehler gümüş ve altından, şerbet saf. Çeşit çeşit içki küçük kadehte çekilir, birbiri ardınca içilirdi. Meclisin yemeği bal ve gül şerbeti şekerdi; o şeker şarabı içenler doydular.”

Şığanup sāķiyān-ı sīm-ğabğab

Ķamer-rūy u semen-būy u şeker-leb

Elinde cām içinde tolu bāde

Gönülleri bigi ruğları sāde

Çök urup egri vü toğru tutup cām

Şunardı puğtelerüñ eline ħām

Ṭolar peymāneye sāgar çü ğavvāş
Ḳılur binīleri başlarda raḳḳāş

Mey urmuş mi‘delerde ‘aql için dām
Anuñ şayyādı şāḳī dānesi cām

Ṭamarlarda segirdüp oḡ bigi mey
Ḳılurdi ḥayyı meyyit meyyiti ḥayy

Şurāḥī ḳulḳulı vü mest-i cūşī
İrürmişlerdi ‘ayyūḳa ḥurūşı

Nice az içdilerse cür‘a cür‘a
Yuvalanurdi esrükler çü ḳur‘a

Zihī vaḳt ü zihī furşat zihī dem
Ki nā-geh şādılık gelüp gide ğam

Ne gice yatdılar bir dem ne gündüz
Gice gündüz hemān zevḳ idi düpdüz

Ḳarış ḳatış bile pīr ü cüvān hem
Meze daḥı şekerden bī-kerān hem

Müsekker leblebü fistuḳ münāḳḳā
Kadeḥler sīm ü zer şerbet musaffa

Piyācuḳ dürlü dürlü çekilürdi
Biri biri peyince dōkilürdi

Ṭa‘ām[1] şehdi vü celābı ḳandı
İçenler ol şarābı ḳanda ḳandı (2074-2087)

Bezm için hazırlanan şarap, yemek ve ziyafetten sonra saki tarafından sürahiden kadehe doldurularak meclis ehline sunulmaya başlanır. Gül ile Hüsrev’in düğünlerinde davetliler için

verilen ziyafetten sonra bezm kurulur. Bu bezmde şarabın unsurları olan şarap, saki, kadeh ve şarabın etkileri işlenir:

Ta'âm çün yindi sofrâ götürüldi
Şîre âlâtı geldi bezm uruldu

Şunardı sâķiyân-ı mâh-peyker
Eliyle bâde vü ağızıyla şekker

Kimün kim ağızı meyden telh olurdu
Lebiyle girü ol şîrîn kılandır

Ķadeh çün devre başladı pey-â-pey
Ķired mest oldu ol resme ki hey hey

Yürekler kızdı vü yüzler kızardı
Şular kim kıatı mest idi kızardı

Ki tıraydı vü yirinden gideydi
Az idi belki yirinden gideydi

İçerek esriyürek añul añul
Çoğ ağız başlar oldu kıatı yünül (5175-5181)

(Yemek yendi ve sofrâ kaldırıldı; şarap gereçleri geldi ve bezm kuruldu. Ay yüzlü sakiler elleriyle şarap, ağızlarıyla şeker sunarlardı. Kimin ki ağızı şaraptan acı olurdu saki dudaklarıyla onu yine tatlı yapardı. Kadeh art arda dönmeye başladığı zaman akıl öyle sarhoş oldu ki hey hey. Gönüller ısındı ve yüzler kızardı. Çok sarhoş olanlar ise kızardılar. Eğer dursaydı ve yerinden gitseydi; yerinden giden belki azdı. İçerek sarhoş olarak çok ağız yavaş yavaş rahatlamaya başladı.)

Bazı beyitlerde 'câm' ve 'sâgar' mecaz-ı mürsel yoluyla içki anlamında kullanılır:

Nice kim her birisi câm içerdı
Şüküfe üsdine aħça saçardı (1592)

(Her biri çokça şarap içerdı, şükufe üstüne akçe saçardı.)

Ṭolar peymāneye sāgar çü ğavvāş
Ḳılur bin̄ileri başlarda rakḳāş (2077)

(Şarap kadehe dalgıç gibi dolar; başlarda burunları rakkas yapar.)

Bu örnek iştret tasvirlerinden sonra bu tasvirlerde ele alınan şarap çeşitleri ve adları, şarabın etkileri, saki ve kadeh ele alınacaktır.

2.1.1. Şarap Adları ve Çeşitleri

Mesnevilede şarap bâde, mey, mül, râh, sahbâ gibi çok sayıda ad ve bu adlarla yapılan terkiplerle yer alır. “Klasik edebiyatımızda şaraba çeşitli isimler verilmiştir. Bu isimler, bazen benzetme yönleri bazen farklı sebeplerle şaraba isim olmuşlardır” (Bahadır, 2012: 33). Gül ü Hüsrev mesnevisindeki bezm tasvirlerinde bâde, mey, mey-i gül-reng, mey-i hâm, râh, sabûh, sahbâ, şarâp, şîre ve tolu şarap adları ve çeşitlerine yer verildiği görülür. Bunlar, ilgili örnek beyitleriyle aşağıda ele alındı.

Bâde

“Mutlak üzümünden yapılan şarap” (Levend, 1980: 324):

Elinde cām içinde tolu **bâde**
Gönülleri bigi ruḥları sâde (2075)

(Gönülleri gibi yüzleri de sade olan sakilerin ellerinde içi şarapla dolu kadeh.)

Şunardı sākīyân-ı mâh-peyker
Eliyle **bâde** vü ağzıyla şekker (5176)

(Ay yüzlü sakiler elleriyle şarap, ağızlarıyla şeker sunarlardı.)

Mey

“Üzümünden yapılan şarap” (Levend, 1980: 328):

Ṭamarlarda segirdüp oḥ bigi **mey**
Ḳılurdı ḥayyı meyyit meyyiti ḥayy (2079)

(Şarap ok gibi damarlarda hızlıca hareket ederek canlıyı öldürür, ölüyü canlandırır.)

Mey-i gül-reng

Gül rengi, kırmızı şarap. Mesnevilerde şarap daha çok kırmızı rengiyle vafedilmiştir. Gül, erguvan, la'l, yakut gibi çeşitli cisimlere benzetilir:

Oturup mäh-rûlar rüy-der-rüy

Mey-i gül-reng içerlerdi be-her süy (3445)

(Ay yüzlüler yüz yüze oturup her tarafta gül renkli şarap içerlerdi.)

Mey-i Hâm

Şarap türlerinden biri de hâm (işlenmemiş) şaraptır. Şarabın üçte biri geride (aşağıda) kalsın diye fazlaca kaynatılır. Bu çeşit şarabın sarhoşluk derecesi az olur. Hâm yani işlenmemiş şarap, kaynamış şaraba göre daha kıymetlidir (Armutlu, 2015: 118):

Şeh içdi çünkü bir nice tolu cām

Anı hoş-baht eyledi **mey-i hām** (2886)

(Şah bir hayli şarap içince doğal şarap, onun bahtını güzelleştirdi.)

Râh

"Şarap" (Levend, 1980: 328), "Arapçada bâde, şarap demektir" (Onay, 2013: 338):

Yine taldurıban cām-ı şabūhı

Müferraḥ itdiler **râh** ile rûhı (1639)

(Yine sabah içkisini kadehe doldurdular; şarap ile ruhu sıkıntıdan kurtardılar.)

Sabûh

"Mahmurluğu gidermek için sabahleyin içilen şarap" (Levend, 1980: 330), "geceden artıp kalan ve mahmurluk sökmek, neşe tazelemek için sabahleyin içilen şarap" (Onay, 2013:352):

Yine taldurıban cām-ı **şabūhı**

Müferraḥ itdiler râh ile rûhı (1639)

(Yine sabah içkisini kadehe doldurdular; şarap ile ruhu sıkıntıdan kurtardılar.)

Sahbâ

“Kırmızı şarap” (Levend, 1980: 330; Onay, 2013: 356):

Sâķi-i sîm-i zenc şun bize **şahbâ** bu gice

Tâ ki biz irürevüz şöbete şubha bu gice (1596)

(Ey siyah tenli saki! Bu gece bize şarap sun ki bu gece sohbetini ta sabaha ulaştıralım.)

Şarâp

“Tahammür etmiş, içeni sarhoş eden üzüm suyu” (Onay, 2013: 382):

Oturdılar getürdiler **şarâbı**

Götürdiler gönüllerden ĥarâbı (1542)

(Oturdular, şarabı sundular. Gönüllerden kederi yok ettiler.)

Şîre

“Şıra. Boza ile haşış suyundan yapılmış şarap” (Levend, 1980: 332):

Ta'âm çün yindi sofrâ götürüldi

Şîre âlâtı geldi bezm uruldu (5175)

(Yemek yendi ve sofrâ kaldırıldı; şarap gereçleri geldi ve bezm kuruldu.)

Tolu

Mesnevilerde ‘tolu’ kelimesi çoğu zaman kadeh anlamında kullanılır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi bazı eserlerde şarap manasındadır:

Lebi la' l u dişi dür sîm-ğabğab

Ṭolu şunar idi cām-ı leb-â-leb (844)

(Dudağı la'l, dişi inci, gümüş gerdanlılar, dolu kadehten şarap sunardı.)

2.1.2. Şarabın Etkileri

Bezm tasvirlerinde şarabın anlatıldığı bölümlerde, şarabın içenlerde meydana getirdiği ruhsal ve fiziksel etkiler dile getirilir. Gül ü Hüsrev'de anlatılan bu etkiler örnek beyitlerle aşağıda ele alındı:

Sarhoşluk etkisi / Aklın Baştan Gitmesi

Şarabın içen kişide meydana getirdiği kendini bilemez, davranışlarına hâkim olamaz durumudur. Şarabın etkisiyle akıl devre dışı kalır ve kişi farklı dürtülerle hareket etmeye başlar. Tasvirlerde bu durum 'mest olma', 'esriklik', 'ser-mest' gibi ifadelerle dile getirilir:

Çadeh çün devre başladı pey-â-pey
Hired mest oldı ol resme ki hey hey

Yürekler kızdı vü yüzler kızardı
Şular kim çatı mest idi kızardı

Ki turaydı vü yirinden gideydi
Az idi belki yirinden gideydi

İçerek esriyürek añul añul
Çoğ ağız başlar oldı çatı yünül (5178-5181)

(Kadeh art arda dönmeye başladığı zaman akıl öyle sarhoş oldu ki hey hey. Gönüller ısındı ve yüzler kızardı. Çok sarhoş olanlar ise kızardılar. Eğer dursaydı ve yerinden gitseydi; yerinden giden belki azdı. İçerek sarhoş olarak çok ağız yavaş yavaş rahatlamaya başladı.)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Rum kayseri, Hüzmüz'ün kendi oğlu olduğunu öğrenmesi üzerine düzenlenen eğlencede ay yüzlü, yasemin kokulu ve tatlı dilli sakiler şarap sunarlar. Vurulmuş midelerde şarap akıl için tuzak, saki avcı ve kadeh yemdir:

Şıganup sâkıyân-ı sîm-gâbgâb
Kamer-rüy u semen-büy u şeker-leb (2074)

Ṭolar peymâneye sâgar çü gâvâş
Kılur bînîleri başlarda rakqâş

Mey urmuş mi' delerde ' aql için dâm
Anuñ şayyâdı şâkı dânesi câm (2077-2078)

(Gümüş gerdanlı, ay yüzlü, yasemin kokulu ve şeker dudaklı sakiler kollarını sıvadılar... Şarap dalgıç gibi kadehe dolar; başlarda burunları rakkas yapar. Şarap, etki ettiği mideler akıl için tuzak, aklın avcısı saki, tuzağın yemi de kadehtir.)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde şarabın sarhoşluk etkisi farklı beyitlerde de dile getirilmiştir:

Çü döndi bir iki devri şarābuñ
Bilürsün ne durur ğavrı şarābuñ

Çü Gül mest oldı didi muṭriba tīz
Oḫı bir şî' r-i şîrîn ü şeker-rīz (845-846)

(Şarap bir iki devir dönünce, şarabın dibinin nasıl olduğunu bilirsin. Gül sarhoş olunca mutribe 'çabucak tatlı ve şeker saçan bir şiir oku' dedi.)

Çü bir nice kadeḫ pür kıldılar nūş
Yine düşüp yaturlar mest ü medhūş

Düşüp ser-mest ol iki yār-ı cānī
Unutmuşlar idi iki cihānı (1641-1642)

(Bir hayli dolu kadeh içince sarhoş ve şaşkın tekrar yere düşüp yattılar. O iki candan sevgili sarhoş olup iki dünyayı unutmuşlardı.)

Utanma Duygusunu Ortadan Kaldırması

Tasvirlerde şarabın örtü anlamındaki 'hicab' ve 'nikabı' ortadan kaldırdığı belirtilir. Özellikle aşk mesnevilerinde gerek temsili veya gerçek olsun iki sevgilin buluşmasında şarap, aradan utanma perdesinin kalkmasına neden olur. Gül ü Hüsrev mesnevisinde bezmde iki sevgili birbirine şarap ikram edip mest ve şaşkın olurlar. Böylece aradaki naz ü niyaz perdesi kalkar:

Çü bir nice kadeḫ pür kıldılar nūş
Yine düşüp yaturlar mest ü medhūş (1641)

...

Şarāb alup ol iki şāh-bāzı
Bu nāzı ḫomiş elden ol niyazı (1643)

(Bir hayli dolu kadeh içince sarhoş ve şaşkın tekrar yere düşüp yattılar. Şarap o iki doğan kuşunu (Gül ve Hürmüz) alınca bunlar naz ve niyazı elden bırakmışlardı.)

Coşkunluk ve Cesaret Vermesi

Şarabın etkilerinden biri de içen kişide meydana getirdiği coşkunluk ve cesarettir. Böylece için kişiler daha canlı ve cüretkâr olurlar:

Çü devre başladı cām-ı mürevvâk
Bilür 'âkıll niyedür fi'l-i mülhâk

Çü Hürmüz mest oldu aldı sâzı
Urıban zaħme kıla çaldı sâzı (1543-1544)

(Süzülmüş kadeh dönmeye başlayınca akıl sahibi sonradan yapılan işin niye olduğunu bilir. Hürmüz mest olunca sazı aldı; sazın teline mızrap vurup sazı çaldı.)

İçenin damarlarında ok gibi hareket eden şarap canlıyı öldürdüğü gibi ölüyü canlandırdığı belirtilir. Ayrıca bu ifadeyle şair, Kur'an'da geçen ve Allah'ın kudretinin büyüklüğünün belirtildiği ayetlerden (En'am 6/95, Yunus 10/31, Rûm 30/19) lafzî iktibas yaparak şarabın olağanüstü etkisini dile getirmiş olur:

Ṭamarlarda segirdüp oħ bigi mey
Kılurdı ħayyı meyyit meyyiti ħayy (2079)

(Şarap ok gibi damarlarda hızlıca hareket ederek canlıyı öldürür, ölüyü canlandırır.)

Gam Giderme Etkisi

Şarap içmenin en büyük sebeplerinden biri gamı gidermektir. Türlü sebeplerle üzülen kişiler, bu üzüntülerini içki içerek unutmaya çalışır. Gamdan paslanmış gönüllerini şarapla cilalattır, gamın yerini mutluluk alır:

Nice az içdilerse cür' a cür' a
Yuvalanurdı esrükler çü ħur' a

Zihî vaħt ü zihî fırsat zihî dem
Ki nâ-geh şādılık gelüp gide ħam (2081-2082)

(Yudum yudum ne kadar az içtilerse de sarhoşluk, kura gibi yuvarlanırdı. Ne güzel zaman, fırsat ve an ki mutluluk ansızın gelip gam gide.)

Yüz ve Yanakları Kızartması

Şarabın en belirgin ve sıkça dile getirilen etkilerinden biri içenin yüzünü kızartması, yanakları pembeleştirmesidir. Bu etki Gül ü Hüsrev'de şöyle dile getirilir:

Çadeh çün devre başladı pey-â-pey
Hired mest oldı ol resme ki hey hey

Yürekler kızdı vü yüzler kızardı
Şular kim çatı mest idi kızardı (5178-5179)

(Kadeh art arda dönmeye başladığı zaman akıl öyle sarhoş oldu ki hey hey. Gönüller ısındı ve yüzler kızardı. Çok sarhoş olanlar ise kızardılar.)

Harap Gönülleri Tamir Etmesi

Şarabın etkilerinden biri de kalbi temizleyip can bağışlaması, harap gönülleri tamir etmesidir:

Oturdılar getürdiler şarâbı
Götürdiler gönüllerden harâbı (1542)

(Oturdular, şarabı sundular. Gönüllerden kederi yok ettiler.)

Kayıtsızlık Etkisi

Şarabın etkilerinden biri de içenin dünya ve ukbâyı unutmamasıdır. Böylece şarabın etkisiyle kişi an ve gelecek ile ilgili kaygılardan kurtulmuş olur.

Düşüp ser-mest ol iki yâr-ı cânî
Unutmuşlar idi iki cihâmı (1642)

(O iki candan sevgili sarhoş olup iki dünyayı unutmuşlardı.)

Gamlandırma Etkisi

Şarap bazen kişileri hüzne sevk edip, gam ve hasret gibi duyguları depreştirme etkisi yapar. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Sıfahan şahı gündüz devlet erkânıyla birlikte kurduğu bezmde içkinin etkisiyle Gül'e olan hasreti artar, bülbül gibi figana başlar:

Şeh içdi çünki bir nice tolu cām
Anı hoş-baht eyledi mey-i hām

Dimāğına çü mey fi'li irişdi
Mey ile 'ışık sevdâsı karışdı

Yine düşdi ögine hasret-i Gül
Yine efgāna başladı çü bülbül

Yine dükendi şabrı vü qarârı
Yine oldu perişân rûzigârı (2886-2889)

(Şah bir hayli şarap içince doğal şarap, onun bahtını güzelleştirdi. Şarap (Şâhın) aklına etki edince, şarap ve aşk sevdası birbirine karıştı. Yine Gül'ün hasreti hatırına geldi; tekrar bülbül gibi figana başladı. Yine sabır ve huzuru tükendi, yine vakti perişan oldu.)

2.1.3. Kadeh ve Kadeh Çeşitleri

Divan edebiyatında içki kadehi için 'cām' kelimesi daha yaygın kullanılır. Sözlükte 'cām', "cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi; 'kadeh' ise içki içmekte kullanılan küçük bardak, cam, piyâle (Kubbealtı Lugatı: E.T. 27.12.2020) şeklinde tanımlanır. Şarap-kadeh bağlamında akla ilk gelen unsurlardan biri cām-ı Cem'dir. Pîşdâdiyân'ın dördüncü hükümdarı ve şarabın mucidi kabul edilen Çemşîd'in içki kadehinin adı cām-ı Cem'dir.

Bezm tasvirlerinin şarabın ele alındığı bölümlerinde içki kadehinden sıkça söz edilir. Gül ü Hüsrev'de cām, cām-ı mürevvak, cām-ı zerrîn, kadeh, peymâne, piyacuk, piyâle ve şişe kadeh adları veya çeşitleri yer alır. Bunlar alfabetik sıraya göre aşağıda verildi:

Cām

"Sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi" (Devellioğlu, 2015: 138), "kadeh, ufak billur bardak" (Onay, 2013: 102):

Yañağı lāle vü gözleri āle
Alıban şişe vü **cām** u piyâle (843)

(Yanağı lale, gözleri Hint sümbülü... Şişe, cam ve piyaleyi aldılar.)

Bir elini Gül'ün boynına şalmış
Bir eline tolu bir **cām** almış (1591)

(Bir elini Gül'ün boynuna salmış, bir eline şarap dolu bir kadeh almış.)

Cām-ı mürevvak

Süzülmüş, tortusu giderilmiş şarap kadehi anlamında kullanılır. Bu terkip aynı zamanda süzülmüş, tortusu giderilmiş şarap anlamına da gelir:

Çü devre başladı **cām-ı mürevvak**
Bilür 'âkıll niyedür fi'l-i mülhâk (1543)

(Süzülmüş kadeh dönmeye başlayınca akıl sahibi sonradan yapılan işin niye olduğunu bilir.)

Cām-ı zerrîn

Altından yapılmış, altın gibi sarı veya parlak kadeh demektir. Nergis çiçeği anlamına da gelen altın kadeh (Devellioğlu, 2015: 1377), şairler tarafından teviriyeli kullanılır:

Yüridi sâkıyân-ı sîm-sîmâ
Elinde **cām-ı zerrîn** bâde-peymâ (4261)

(Gümüş yüzlü sakiler yürüdüler; içki ölçenlerin ellerinde altın kadeh.)

Çemen bizenmiş idi çün nigârîn
Güle nergis şunardı **cām-ı zerrîn** (1582)

(Çemen bir güzel gibi süslenmiş; nergis güle zerrin kadehten şarap sunardı.)

Kadeh

“Bardak, küçük bardak, içki bardağı” (Devellioğlu, 2015: 549), “içine içki konan küçük bardak” (Onay, 2013: 234):

Çü bir nice **kadeh** pür kıldılar nüş
Yine düşüp yaturlar mest ü medhüş (1641)

(Bir hayli dolu kadeh içince sarhoş ve şaşkın tekrar yere düşüp yattılar.)

Müsekker leblebü fıstıķ münakķā

Kadehler sīm ü zer şerbet musaffa (2085)

(Mest edici leblebi, kabuksuz fıstık; kadehler gümüş ve altından, şerbet saf.)

Peymâne

“Büyük kadeh, ölçek” (Onay, 2013: 336), “şarap bardağı” (Devellioğlu, 2015: 1011):

Ṭolar **peymâneye** sāgar çü ğavvāş

Ḳılur bīnīleri başlarda raķķāş (2077)

(Şarap dalgıç gibi kadehe dolar; başlarda burunları rakkas yapar.)

Piyacuk

Küçük kadeh (Kızıltaş, 2018: 1314):

Piyācuķ dürlü dürlü çekilürdi

Biri biri peyince dökilürdi (2086)

(Çeşit çeşit içki küçük kadehte çekilir, birbiri ardınca içilirdi.)

Piyâle

Kadeh, bardak, şarap bardağı demektir:

Yañāđı lāle vü gözleri āle

Alıban şīşe vü cām u **piyâle** (843)

(Yanağı lale, gözleri Hint sümbülü... Şişe, cam ve piyaleyi aldılar.)

Piyâle döner ü āġāz ider çeng

İrür āvāzı çengün tā be-ħarçeng (3446)

(Kadeh döner ve çeng çalmaya başlar; çengin sesi yengeç burcuna ulaşır.)

Şişe

“İçine su ve her türlü sıvı madde konan, camdan çeşitli biçim ve büyüklükte, boyu enine göre çok daha uzun, ağız kısmı dar kap” (Kubbealtı Lugatı: E.T. 12.04.2021):

Yañāđı lāle vü gözleri āle

Alıban **şīşe** vü cām u piyâle (843)

(Yanağı lale, gözleri Hint sümbülü... Şişe, cam ve piyaleyi aldılar.)

2.1.4. Saki

Saki, kadehi şarapla doldurup bezm ehline sunmakla görevli kişilere verilen addır. Genellikle kadın ve erkek kölelerden seçilmekle birlikte, erkek olanlar da kadın davranışlar sergileyen, genç ve sakalsız kimselerdir. Bezmlerde birden fazla saki ve dolayısıyla birden çok kadeh dolaşır:

Yüriyüp sākīyān-ı mäh-ruhsār
Semen-sīne gül-endām u şeker-bār (842)

(Ay yüzlü, gümüş sineli, gül endamlı, şeker saçan sakiler adım atıp...)

Gül ü Hüsrev mesnevisinde mecliste sakilerin şarabı nasıl sundukları şöyle anlatılır: “Gümüş gerdanlı, ay yüzlü, yasemin kokulu ve şeker dudaklı sakiler kollarını sıvadılar. Gönülleri gibi yüzleri de sade olan sakilerin ellerinde içi şarapla dolu kadeh... Diz çöküp eğilerek, kadehi doğru tutup pişmişlerin eline hām (şarap) sunarlardı.”

Şıganup sākīyān-ı sīm-ğabgab
Kamer-rüy u semen-büy u şeker-leb

Elinde cām içinde tolu bāde
Gönülleri bigi ruḥları sāde

Çök urup egri vü toḡru tutup cām
Şunardı puḥtelerüñ eline hām (2074-2076)

Yine Gül ü Hüsrev'deki başka bir tasvirde saki şöyle tasvir edilir: Ay yüzlü, gümüş sineli, gül endamlı, şeker saçan, yanağı lale, gözleri Hint sümbülü sakiler kadehi ele aldılar. Dudağı la'l, dişi inci, gümüş gerdanlılar, dolu kadehten şarap sunardı. Şarap bir iki devir dönünce, şarabın dibinin nasıl olduğunu bilirsin...

Yüriyüp sākīyān-ı mäh-ruhsār
Semen-sīne gül-endām u şeker-bār

Yañağı lâle vü gözleri âle
Alıban şîşe vü cām u piyâle

Lebi la' l u dişi dūr sîm-ğabğab
Tolu şunar idi cām-ı leb-â-leb

Çü döndi bir iki devri şarābuñ
Bilürsün ne durur ğavrı şarābuñ (842-845)

Bezmede hizmet eden sakinin sade yüzlü, sakalsız olması gerektiği özellikler vurgulanır. Eğer içki kadehini sunan saki sakalsız değilse, elindeki içki bile zehir olur:

Şığanup sākīyân-ı sîm-ğabğab
Kamer-rüy u semen-büy u şeker-leb

Elinde cām içinde tolu bâde
Gönülleri bigi ruhları sâde (2074-2075)

(Gümüş gerdanlı, ay yüzlü, yasemin kokulu ve şeker dudaklı sakiler kollarını sıvadılar. Gönülleri gibi yüzleri de sade olan sakilerin ellerinde içi şarapla dolu kadeh...)

Ayrıca saki için şeker (tatlı) dilli, dudaklı ve ağızlı, gümüş gerdanlı (sim gabgab) ve yasemin kokulu sıfatları kullanılır. Onun göğsü gümüş (sim-ber), saçları sümbüldür:

Şunardı sākīyân-ı mäh-peyker
Eliyle bâde vü ağızıyla şekker

Kimün kim ağızı meyden telh olurdu
Lebiyle girü ol şîrîn kılandır (5176-5177)

(Ay yüzlü sakiler elleriyle şarap, ağızlarıyla şeker sunarlardı. Kimin ki ağızı şaraptan acı olurdu saki dudaklarıyla onu yine tatlı yapardı.)

Şığanup sākīyân-ı sîm-ğabğab
Kamer-rüy u semen-büy u şeker-leb (2074)

(Gümüş gerdanlı, ay yüzlü, yasemin kokulu ve şeker dudaklı sakiler kollarını sıvadılar.)

Gül ü Hüsrev'de yer alan aşağıdaki beyitte sakinin siyah tenli olabileceğini göstermektedir:

Sākī-i sīm-i zenc şun bize şahbā bu gice
Tā ki biz irürevüz şöhbeti şubha bu gice (1596)

(Ey siyah tenli saki! Bu gece bize şarap sun ki bu gece sohbetini ta sabaha ulaştıralım.)

2.2. Bezmde Musiki

Bezmin temel unsurundan biri de musikidir. İşret meclisinde katılımcılar musiki eşliğinde mutlu vakit geçirerek neşe ve hüzün duygularını birlikte yaşarlar. Musiki tasvirlerinde muganni, mutrip, rakkas, müzik aletleri, musiki makamları ve musikinın katılımcılar üzerindeki etkisi gibi musiki ile ilgili unsular ele alınır. Bu tasvirlerdeki önemli bir husus da musikiye ait terimlerin hem birer musiki terimi olarak hem de onların diğer kelime anlamları göz önüne alınarak kullanılmasıdır. Şiir, çoğu zaman musikiyi tamamlayan bir unsur olarak çeşitli duyguların tercümanı olup musiki tasvirleriyle iç içe geçer. Şiir güfteleri bazen muganni bazen de mutripler tarafından okunur.

Bezmdede sakinin şarap sunumuyla birlikte farklı makamlarda icra edilen musiki faslı gelir. Musikiye sesleriyle eşlik eden şarkıcıların okudukları şiirler ve işretin yükselen heyecanına bedenleriyle hünerli hareketler sergileyen rakkasların dansı eşlik eder.

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül, İsfahan şahının elinden kurtulduktan sonra Rum diyarına varınca onun için hazırlanan bezmdede güzeller içki içip musiki eşliğinde eğlenirler:

Yüz adım yirde bir kaçır-ı mu' allā
Düzetmişler idi bir evc-i a' lā

Gelürdi her yañadan dürlü āvāz
Kopardı her tarāfdan sūz ilen sāz (3443-3444)

...

Piyāle döner ü āgāz ider çeng
İrür āvāzı çengün tā be-ħarçeng

Ne resm ile ki çeng āgāz iderdi
Çü şekker ney cevābın sāz iderdi (3446-3447)

(Yüz adım uzakta görkemli bir saray en yüce zirvede tanzim etmişlerdi. Her yandan türlü sesler işitilirdi; her taraftan yakıcı müzik sesi çıkardı...Kadeh döner ve çeng çalmaya başlar; çengin sesi yengeç burcuna ulaşır. Hangi tarzla çeng çalarsa tatlı ney de ona uyumlu cevap verirdi.)

Gül ü Hüsrev'deki başka bir bezm tasvirinde mutriplerin icra ettikleri musiki makamlarıyla birlikte sıralanır:

Ƙılurđı rāst mutrıblar ser-āgāz
Nevā vü ıřfahān nev-rūz u řehnāz

Figānlar Ƙoparurđı nāle-i ney
Ki gāyet hūb olur sāz-ı ney ü mey

Gehī zār ile Ƙılur erġanūn sāz
Gehī çeng ile zīr olur ser-āgāz (5182-5184)

(Mutripler rast, nevâ, ısfahan, nevrûz ve şehnâz çalmaya başlardı. Neyin inleyişi figan koparırdı ki gayet güzel olur neyin çalgısı ve şarap. Bazen org feryat ile çalar; bazen çeng ile ařaġıdan başlar.)

Bezm tasvirlerde müzik sesinin yeryüzünü doldurup gökyüzüne ulařtıġı şeklindeki klişe ifadeler kullanılır. Şarkıcıların göġe ulaşan seslerinden felek inler. Ařaġıdaki beyitte çengin çıkarttıġı ses yengeç burcuna ulařtıġı belirtilir:

Piyāle döner ü āgāz ider çeng
İrür āvāzı çengūn tā be-ħarçeng (3446)

(Kadeh döner ve çeng çalmaya başlar; çengin sesi yengeç burcuna ulaşır.)

Batı mitolojisi ve doġu esâtirinde Zühre çengî olarak telaki edilir. Bezmlerde icra edilen musiki çeşitli yönleriyle Zühre ile ilişkilendirilir. Bazen mutripler Zühre olur, bazen çıkan sesler Zühre'ye ulaşır ve Zühre tempo tutarak raks eder. Bazen de Zühre, gökten meclise gıpta ile bakar.

Muṭribâ sen daḥî hoş söz ile bir sâz it kim
Ġışş ide ʿıyşumuza Zühre-i zehre bu gıce (1597)

(Ey mutrip! Sen de güzel söz ile bir çal ki Zühre bu gece eğlencemize ihanet etsin.)

Bu genel tablodan sonra Gül ü Hüsrev'deki bezm tasvirlerinde yer alan mutrip, musiki aletleri, musiki makamları ve musikinin dinleyenler üzerindeki etkisi gibi unsurlar aşağıda alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.2.1. Mutrip

Bezm tasvirlerinde yer alan musiki unsurlarında bir de mutriptir. Saz, sâzende ve hânende topluluğu (Öztuna, 1990: II, 85) manasına gelir. Musiki icra etmekle görevli olan bu kişiler için 'mutrib', 'râmişger', 'sâzende', 'dem-sâz' ve 'nağme-ger /-ver, /-serây' denir. Bazen de mutrip çaldığı sâzın ism-i fâil şekliyle de anılır: çengî, rebâbî gibi.

Yine çün muṭrib aldı eline sâz
Bu şi'ri eyledi Hürmüz ser-âgâz (1595)

(Mutrip yine eline saz alınca Hürmüz bu şiiri okumaya başladı.)

Ġılurdı râst muṭriblar ser-âgâz
Nevâ vü ısfahân nev-rüz u şehnâz (5182)

(Mutripler rast, nevâ, ısfahan, nevrüz ve şehnâz çalmaya başladılar.)

Gehî kıllur idi ol çengîler sâz
Ağaçdan gâh murğân-ı hoş-âvâz (3113)

(Bazen o çengiler saz çalarlardı, bazen güzel sesli kuşlar ağaçlardan (öterdi).

Gül ü Hüsrev'de Gül'ün düzenlediği bezmde mutripler sazlarla farklı makamlarda musiki icra ettikleri gibi gazel de okurlar:

Pes âgâz itdi muṭriblar alup sâz
Nevâzişle nevâ kıldılar âgâz

Sıpâhân perdesinde düzedip çeng
ʿIrâqa eylediler râst aheng

Gehî zeng ola geh nev-rûz u şeh-nâz
Dügâh u çâr-gehde itdiler sâz

Oğıldılar gâzel şol resme kim gül
Muḥayyer oldı şevkinden çü bülbül (838-841)

(... ve sonra mutripler saz çalmaya başladılar; gönül okşayıcı nağme çalmaya başladılar. İsfahan perdesinde çengi akort edip iraka rast ahenk ettiler. Bazen zeng, bazen nevrûz ve şehnâz... dügâh ve çargâh (makamında) çaldılar. Gazeli öyle bir tarzda bülbül gibi okudular ki gül sevincinden hayret etti.)

Pey-â-pey muṭribân-ı bülbül-âheng
Kamu Gül medḥin oğurdı urup çeng

Ögerlerdi Gül'ün ḥüsn ü cemâlin
Ruḥ u zülf ü cebîn ü ḥadd ü ḥâlin

Bular bu resme kılurken terennüm
İderken 'işret ü zevk ü tena'um (5193-5195)

(Bülbül ahenkli mutripler birbiri ardınca sürekli çeng çalıp Gül'ü överlerdi. Gül'ün güzelliğini överlerdi; yanak, zülûf, alın, yanak ve ben. Bunlar bu şekilde şarkı söylerken; içki içerek zevkle nimetlenirken...)

2.2.2. Musiki Aletleri

Bezm tasvirlerinde müzik aletleri, çıkarttıkları etkileyici seslerle anlatılır. Bunlar inleme, yanık sesler çıkarma, figan etme şeklindedir. Bu inilti, nâle, figân, feryat sesleri bu aletleri yaktığı gibi dinleyenleri de yaktığı belirtilir. Gül ü Hüsrev'deki bezm tasvirlerinde yer alan musiki aletleri şunlardır: Çeng, erganun, ney, rebâb, sâz. Bunların yer aldığı örnek beyitler aşağıda verildi.

Çeng

Harbe benzeyen telli bir saz olan çengin kökeni çok eskidir. Sümerler, Eski Mısırlılar, Asurlar, İbrânîler, Babilliler, Eski Yunanlılar, Romalılar ve diğer antik kavimlerde çeşitli şekil ve büyüklükte çengler görülür (Öztuna, 1990: I, 198):

Sıpāhān perdesinde düzedip **çeng**

‘ Irāka eylediler rāst aheng (839)

(İsfahan perdesinde çengi akort edip iraka rast ahenk ettiler.)

Piyāle döner ü āgāz ider **çeng**

İrür āvāzı çengün tā be-ħarçeng (3446)

(Kadeh döner ve çeng çalmaya başlar; çengin sesi yengeç burcuna ulaşır.)

Erganûn (Org)

Çeşitli yaylı ve nefesli sazların seslerini veren binlerce borudan oluşan musiki aletidir. Kilise musiki aleti olarak bilinir (Öztuna, 1990: II, 161):

Çılurdu her tarafda **erģanûn** sâz

Ney ü çeng ü rebâb iderdi āgāz (2073)

(Her tarafta Org çalardı; ney, çeng ve rebab çalardı.)

Nefîr-i **erģanûn** u nâle-i çeng

Çılurdu âdemîññ ‘ aqlını deng (5198)

(Orgun bağırtısı ve çengin inleyişi insan aklını şaşkın kılıyordu.)

Ney

Dokuz boğumlu kamıştan yapılan, ön tarafında altı, arka tarafında bir deliği bulunan nefesli saz aleti (Kubbealtı Lugatı: E.T. 13.04.2021):

Çılurdu her tarafda erģanûn sâz

Ney ü çeng ü rebâb iderdi āgāz (2073)

(Her tarafta Org çalardı; ney, çeng ve rebab çalardı.)

Ne resm ile ki çeng āgāz iderdi

Çü şekker **ney** cevâbın sâz iderdi (3447)

(Hangi tarzla çeng çalarsa tatlı ney de ona uyumlu cevap verirdi.)

Rebâb

Sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılma kâsesi olan ve dize dayayarak yayla çalınan musiki aleti (Öztuna, 1990: II, 221):

Qılurdu her tarafta erġanün sâz
Ney ü çeng ü **rebâb** iderdi âġâz (2073)

(Her tarafta Org çalardı; ney, çeng ve rebab çalardı.)

Sâz

Musiki aleti, dört telli bir çeşit bağlama (Öztuna, 1990: II, 264):

Pes âġâz itdi muṭrıblar alup **sâz**
Nevâzişle nevâ kıldılar âġâz (838)

(... ve sonra mutripler saz çalmaya başladılar; gönül okşayıcı naġme çalmaya başladılar.)

Baş urup muṭrıb alup eline **sâz**
Bu şi'ri eyledi süz ile âġâz (847)

(Mutrip baş eġerek sazı eline aldı ve bu şiiri yakıcı bir şekilde okudu.)

Ûd

“Teknesi yarım armudu andıran, dilim adı verilen 17 ile 27 ahşap şeridin birbirine yapıştırılmasından meydana gelen, göġsü ladinden, kısa saplı, beşi çift, biri tek on bir telli, mızraplı çalğı” (Kubbealtı Lugatı: E.T. 27/04/2021):

Meger kim çeng ü ' **ûd** âvâzesine
Gönül ârâm idüp baña ısına (820)

(Gönül çeng ve ûd sesi ile huzur bulup bana ısınsın diye.)

2.2.3. Musiki Makamları

Musiki tasvirlerinde mutrip ve sazendelerin musikiyi hangi makamlarda icra ettikleri bazen belirtilir. Bazı beyitlerde birden fazla makam adı yer alabilir. Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül'ün bağda düzenlediġi işret meclisinde mutriplerin çeşitli sazlarla icra ettikleri musiki makamları dile getirilir:

Pes âġâz itdi muṭrıblar alup sâz
Nevâzişle nevâ kıldılar âġâz

Sıpâhân perdesinde düzedip çeng
' Irâqa eylediler râst aheng

Gehî zeng ola geh nev-rûz u şeh-nâz
Dügâh u çâr-gehde itdiler sâz

Oğıldılar gâzel şol resme kim gül
Muhayyer oldı şevkinden çü bülbül (838-841)

...

Yire düşdi vü 'aqlı gitdi şol dem
Çalarken çalıcılar zir ü geh bem

Nihâvend ü nevâ ider iken sâz
Gam irdi vü rehâvî oldı şeh-nâz (858-859)

(... ve sonra mutripler saz çalmaya başladılar; gönül okşayıcı nağme çalmaya başladılar. İsfahan perdesinde çengi akort edip iraka rast ahenk ettiler. Bazen zeng, bazen nevrûz ve şehnâz... dügâh ve çargâh (makamında) çaldılar. Gazeli öyle bir tarzda bülbül gibi okudular ki gül sevincinden hayret etti... Çalgıcılar bazen ince bazen kalın telde çalarken o anda şuurunu kaybetti ve yere düştü. Nihâvend ve nevâ çalarken gam geldi ve rehâvî şehnâz oldu.)

Gül ü Hüsrev mesnevisindeki bezm tasvirlerinde çargâh, dügâh, irak, İsfahan, muhayyer, nevâ, nevrûz, nihâvend, rast, rehâvî, şehnâz, zeng (zengüle) makam adları yer alır. Bunlar aşağıda alfabetik sıraya göre verildi.

Çargâh

“Çargâh beşlisiyle çargâh dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelen ve kaba çargâh perdesinde karar kılan basit bir makam” (Kubbealtı Lugatı: E.T. 13.04.2021):

Gehî zeng ola geh nev-rûz u şeh-nâz
Dügâh u çâr-gehde itdiler sâz (840)

(Bazen zeng, bazen nevrûz ve şehnâz... dügâh ve çargâh (makamında) çaldılar.)

Dügâh

“Sabâ makamı ile zengüle dizisinden birkaç sesin birleşmesiyle meydana gelen ve dügâh perdesinde karar kılan birleşik makam” (Kubbealtı Lugatı: E.T. 13.04.2021):

Gehî zeng ola geh nev-rûz u şeh-nâz

Dügâh u çâr-gehde itdiler sâz (840)

(Bazen zeng, bazen nevrûz ve şehnâz... dügâh ve çargâh (makamında) çaldılar.)

Irak

"Bu makam irak perdesindeki segâh dörtlüsüne yerindeki uşşak dörtlüsünün katılmasından meydana gelmiştir. Bu yapıya uşşak dörtlüsü, bazen nevadaki buselik beşlisini de alarak uşşak dizisi halinde katılır" (Özkan, 1999: 115):

Sıpâhân perdesinde düzedip çeng

‘**Irâka** eylediler râst aheng (839)

(İsfahan perdesinde çengi akort edip iraka rast ahenk ettiler.)

İsfahan

En eski mürekkep makamlardan biridir. Buselik beşlisi, dügâh (lâ) üzerinde rast dörtlüsü ve beyatî makamından yapılmıştır (Öztuna, 1990: I, 370):

Sıpâhân perdesinde düzedip çeng

‘**Irâka** eylediler râst aheng (839)

(İsfahan perdesinde çengi akort edip iraka rast ahenk ettiler.)

Kılurdı râst muṭrıblar ser-âgâz

Nevâ vü **ısfahân** nev-rûz u şehnâz (5182)

(Mutripler rast, nevâ, ısfahan, nevrûz ve şehnâz çalmaya başladılar.)

Muhayyer

Musikide hüseyni beşlisinin tizi ve uşşak dörtlüsünden meydana gelen, inici bir seyir takip edip dügâh perdesinde (la) karar kılan, en eski ve en çok kullanılan basit makamlardan biridir (Kubbealtı Lugatı: E.T. 12.04.2021):

Oḥıdılar gâzel şol resme kim gül

Muhayyer oldı şevkinden çü bülbül (841)

(Gazeli öyle bir tarzda bülbül gibi okudular ki gül sevincinden hayret etti...)

Nevâ

Musikide uşşak dörtlüsüne rast beşlisi ilâvesiyle meydana gelen 7 numaralı basit makam (Kubbealtı Lugatı: E.T. 12.04.2021):

Nihâvend ü **nevâ** ider iken sâz
Ġam irdi vü rehâvî oldı şeh-nâz (859)

(Nihâvend ve nevâ çalarken gam geldi ve rehâvî şehnâz oldu.)

Ġılurdu râst muṭrıblar ser-âġâz
Nevâ vü ısfahân nev-rûz u şehnâz (5182)

(Mutripler rast, nevâ, ısfahan, nevrûz ve şehnâz çalmaya başlardı.)

Nevrûz

Türk musikisinde en eski makamlardan biri. Tiz durakta yani acem (fa) perdesinde kalan acem-âşirân makamına bu isim verilmişti (Öztuna, 1990: II, 115):

Gehî zeng ola geh **nev-rûz** u şeh-nâz
Dügâh u çâr-gehde itdiler sâz (840)

(Bazen zeng, bazen nevrûz ve şehnâz... dügâh ve çargâh (makamında) çaldılar.)

Ġılurdu râst muṭrıblar ser-âġâz
Nevâ vü ısfahân **nev-rûz** u şehnâz (5182)

(Mutripler rast, nevâ, ısfahan, nevrûz ve şehnâz çalmaya başlardı.)

Nihâvend

Türk musikisinde bir şed makam (Öztuna, 1990: II, 119):

Nihâvend ü nevâ ider iken sâz
Ġam irdi vü rehâvî oldı şeh-nâz (859)

(Nihâvend ve nevâ çalarken gam geldi ve rehâvî şehnâz oldu.)

Rast

Rast beşlisi ve rast dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelen, rast (sol) perdesinde karar kılan en eski ve basit makamlardan biridir (Kubbealtı Lugatı: E.T. 13.04.2021):

Sıpâhân perdesinde düzedip çeng
‘Irâqa eylediler **râst** aheng (839)

(İsfahan perdesinde çengi akort edip ıraka rast ahenk ettiler.)

Rehâvî

"En az X. asırdan beri bilinen musikide bir mürekkep makam. Aslı Ruhâvî olmalıdır ki Urfalı, Urfalya ait demektir" (Öztuna, 1990: II, 224):

Nihâvend ü nevâ ider iken sâz
Ĝam irdi vü **rehâvî** oldı şeh-nâz (859)

(Nihâvend ve nevâ çalarken gam geldi ve rehâvî şehnâz oldu.)

Şehnâz

Mürekkep bir makam olup 6. avaz sayılmıştır. Uzzal veya hicaz yahut hümâyûn makamına âşîrân (mi) perdesine göçürülmüş bir hümâyûn ilâvesiyle yapılmıştır (Öztuna, 1990: II, 339):

Nihâvend ü nevâ ider iken sâz
Ĝam irdi vü rehâvî oldı **şeh-nâz** (859)

(Nihâvend ve nevâ çalarken gam geldi ve rehâvî şehnâz oldu.)

Ķılurdu râst muṭrıblar ser-âĝâz
Nevâ vü ısfahân nev-rüz u **şeh-nâz** (5182)

(Mutripler rast, nevâ, ısfahan, nevrüz ve şehnâz çalmaya başladılar.)

Zeng (Zengûle)

Türk musikisinin 11. basit makamı. XIII. asırdan önceki bir asırda hicazdan ayrılarak oluşmuş en eski makamlardandır (Öztuna, 1990: II, 521):

Gehî **zeng** ola geh nev-rüz u şeh-nâz
Dügâh u çâr-gehde itdiler sâz (840)

(Bazen zeng, bazen nevrüz ve şehnâz... dügâh ve çargâh (makamında) çaldılar.)

2.2.4. Musikinin Etkisi

Bezme de musiki, kişilerin mutlu olmasını sağlamak amacıyla eğlenceyi tamamlayan temel bir unsurdur. Musiki, mutluluk etkisinin yanında kimi zaman hüzün atmosferi oluşturarak gam artırıcı bir işlev görür, kimi zaman da dinleyenleri mest ederek uyutur. "Tasvirlerde musikinin etkisini anlatmak için gönüllerin

yandığı, gönüllerden kıvılcım ve duman çıktığı, gönüllere ateş düştüğü vb. kalıp ifadeler kullanılır” (Şentürk, 2002: 621).

Musikinin mutluluk etkisi dinleyeni mutlu etmesi, dert ve gamını unutturması ile yer yer coşturması şeklinde tezahür eder. Böylece gamlı gönüller huzur bulur, taş gönüller yumuşar:

Meger kim çeng ü ‘ūd āvāzesine
Gönül ārām idüp baña ısına

Niçün ola gönülde ğuşşa müdğam
Çiçer çünkim hemîşe şādî vü gam (820-821)

(Gönül çeng ve ūd sesi ile huzur bulup bana ısınsın diye. Mutluluk ve gam daima geçip gidiyorken neden gönülde dert olsun...)

Gül’ün bağda düzenlediği işret meclisinde mutribin okuduğu ‘Didi iy ‘ışkı derdi cānuma cān / Kānı sin gel ki cānum saña qurbān’ matlalı şiirden etkilenen Gül hem duygulanır ve âh ile feryat eder. Nihāvend, nevâ, rehāvî ve şehnâz makamlarında çalınan musiki Gül’ü daha da gamlandırır. Aşk derdinin inlemeleriyle uyuyakalınca düşünde Hürmüz’ü görür:

Gül’e ğāyetde kār idüp bu āheng
Gül-āb itdi güle nergisden āveng

Gül-i nāzük gönül pür-‘ışk u ser-mest
Ne haddi ola şabruñ gözede dest

Şaburdan çünki ma‘zül oldı ol mäh
Çigerden eyledi derd ile bir āh

Yire düşdi vü ‘aqlı gitdi şol dem
Çalarken çalıcılar zîr ü geh bem

Nihāvend ü nevâ ider iken sâz
Ġam irdi vü rehāvî oldı şeh-nâz

Gül-i ra‘nâ yaturdı ‘ışk ilen zār
Ġazîn ü bî-ğod u mest ü dil-efkār

Ėam almış anı vü hem Ėamdan ol řād
Ėarāb olmıř ' aźīm ü yavlaĖ ābād

Yaturken ol semen-ber zār u giryān
Görür düşde ki Hürmüz geldi Ėandān (855-862)

(Bu nağme Gül'ü çok etkileyince gözlerden güle gözyaşı sıralandı. Narin Gül, gönül aşk dolu ve sarhoş; sabrın ne haddine beklentisi olsun. O ay (Gül), sabırdan uzaklaşınca ciğerden dert ile bir ah etti. Çalgıcılar bazen ince bazen kalın telde çalarken o anda şuurunu kaybetti ve yere düştü. Nihāvend ve nevā çalarken gam geldi ve rehāvî řehnāz oldu. Gül, aşk ile inleyerek yatarđı; hüzünlü, kendinden geçmiş, sarhoş ve gönül yaralı. Onu gam almış ve o da gamdan mutlu. Çokça perişan olmuş ve Ėayet mutlu. O beyaz göğüslü, inlemelerle yatarken düşünde Hürmüz'ün gülererek geldiğini görür.)

2.3. Bezmde şiir

Bezmin unsurlarından biri de şiirdir. şiirler bezme katılanların coşkun duygularının anlatım aracı olduğu gibi, bezm atmosferi ile sevgilinın güzelliğini dile getirmede bir vasıtağır. Bezmde saz ve söz birbirini tamamlayan iki unsurdur:

Biraz sāz ile Hürmüz söze geldi
Biraz sāzı şodı vü söze geldi (1561)

(Hürmüz biraz saz ile konuştu; biraz sazı bırakıp konuştu.)

Gelürdi her yañadan dürlü āvāz
Ėopardı her tarāfdan sūz ilen sāz (3444)

(Her yandan türlü sesler işitilirdi; her taraftan yakıcı müzik sesi gelirdi.)

Bezm tasvirlerinde yer alan şiirler bezmin katılımcıları tarafından okunduğu gibi, bestelenerek mugannî veya mutrip tarafından da seslendirilir.

Gül ü Hüsrev mesnevisinde Gül'ün bezminde mutrip, mesnevi vezniyle sevgiliye duyulan özlemi dile getiren bir şiir okur:

Didi iy ' iřķı derdi cānuma cān
Ėanı sin gel ki cānum saña Ėurbān

Cihānda senden artuḡ ḡāşılum yoḡ
Fırāḡuñdan ḡatıraḡ müşkilüm yoḡ

Ḳarārum aldı zülfi bī-ḡarāruñ
Ciger-ḡūn itdi la' l-i ābdāruñ

Ne var sensüz ḡurup eylerse reşküml
Ciger oldı kebāb u bāde eşküml

Dil eyle mest olupdur senden iy yār
Ki olası degül tā ḡaşr ḡüşyār

Gönül sensüz ḡalursa pür-ḡam olsun
Ḳo anda ḡam hemişe müdḡam olsun

Ḳoş olur 'ışḡ yigitlikde ḡāyet
Ḳuşūşā k'ola mülk ü māl u ni' met (848-854)

(Dedi ki ey aşkı ve derdi canıma can, neredesin? Gel ki sana canım kurban. Dünyada senden başka varlığım yok. Ayrılığınan daha zor sıkıntım yok. Kararsız saçların huzurumu kaçırıldı. Kırmızı dudakların ciğerimi kanattı. Ne olmuş sensiz durup kıskanırsam. (Zira) ciğerim kebab, gözyaşım şarap oldu. Ey sevgili! Gönül senin varlığınla öyle kendinden geçmiştir ki haşre kadar kendine gelecek değildir. Gönül sensiz kalırsa gamla dolsun ki gam, daima onun içinde olsun. Gençlikte aşk gayet güzel olur. Özellikle mülk, mal ve nimet olursa.)

Yine Gül ü Hüsrev'de yer alan ve iki sevgilinin eğlendikleri bezimde şarabın etkisiyle mest olan Hürmüz, mesnevi vezniyle gazel okur:

Didi kim iy güler yüzlü dil-ārām
Cihān çün cān-sitāndur şun berü cām

Dem-ā-dem virelüm dādım ' ömrüñ
Zamāne ḡurmadın nā-geh deme dām

Bizi hām iken uş ' ışk itdi puhte
Çü ' ışkuñ puhtesiyüz içelüm cām

Toğan çün öliserdür çār u nā-çār
Gelen hem gidiserdür kām u nā-kām

Yiyelüm içelüm ü ' ış idelüm
Ne bilelüm ki n'olisar ser-encām

Ġanīmet görelüm işbu demi kim
Giçer ' ömr ü döner bu devr-i eyyām

Çü rüz itdük bu gice hāş şoḥbet
İ Hāk yavuzı kör it tuymasun ' ām (1546-1552)

(Dedi ki ey güler yüzlü sevgilim! Dünya madem can alıcıdır; bize şarap sun. Zaman ansızın nefese tuzak kurmadan, daima hayatın tadını çıkartalım. Çiğ iken şimdi aşk bizi olgunlaştırdı. Madem aşkın olgunlaştırdığı kimseleriz, şarap içelim. Madem doğan ister istemez ölecektir; hem (dünyaya) gelen ister istemez gidecektir. Yiyelim, içelim ve eğlenelim; akibetin nasıl olacağını bilmeye ne gerek var. Bu anı fırsat bilelim ki ömür geçer, bu günler gider. Bu gece gündüz gibi özel eğlendik; Ey Hak! Kötüyü kör et, sıradan kimseler duymasın.)

Hürmüz yukarıdaki şiiri okuyunca Gül de cevabî olarak aşağıdaki şiiri okur:

Şükür kim bize ruḥşat virdi eyyām
Ki kılduğ biz iki bedīdde ārām

Ser-encāmı koşun cām-ı pey-ā-pey
Demidür kim kılavuz ' ışa iḳdām

Bu gice kim bize baḥt oldı hem-dem
Ele girmez bu fırsat daḥı madem

Tenāvül it kayırma neng ü nāmı
Ki ' uşşāka yaraşmaz neng ile nām

Ḥazīn itdi Gül'i söz ile muṭrıḃ
Raḳıḃ itme bunı bed-h^vāhe i' lām

Bize çünki murād oldu müyesser
Bu gice şubḫa degin sürelüm kām

Dūçār oldu dü yār irdi vişāle
Bize murğ-ı seher eyleme ibrām (1554-1560)

(Zaman bize izin verdiği için şükür ki biz açıkça iki huzur bulduk. Art arda dönen kadehler akıbeti bıraksın ki eğlenmeye çaba gösterme zamanıdır. Bu gece ki talih bizimle dost oldu; hem madem bu fırsat ele geçmez. Ye, iç; şan ve şöhreti önemseme ki âşıklara şan ve şöhret yakışmaz. Mutrip söz ile Gül'ü hüznlendirdi. Ey Rakip! Bunu kötülük isteyenlere duyurma. Madem istediğimiz nasip oldu, (o halde) bu gece sabaha kadar güzel vakit geçirelim. İki sevgili âşık olup kavuştular. Ey seher kuşu! Can sıkıcı şekilde ısrar etme.)

Bahar mevsiminde iki sevgili bezmde eğlenirlerken mutribin nağmelerine Hürmüz'ün okuduğu 'bu gice' redifli gazel eşlik eder:

Sākī-i sīm-i zenc şun bize şahbā bu gice
Tā ki biz irürevüz şöḫbeti şubḫa bu gice

Muṭrıḃā sen daḫı hoş söz ile bir sāz it kim
Ġışş ide 'ıyşumuza Zühre-i zehre bu gice

Bize ḫum-ḫāne şarābı ne kadar kıla meded
Bāde yirine gerek içile deryā bu gice

Gelün meclisiyān içelüm ü esrimeyelüm
Tā dem-i şubḫ idelüm şöḫbeti ihyā bu gice

Ne gicedür bu gice geldi bize ḳadr ü berāt
Yüri iy murğ-ı seher eyleme ğavgā bu gice

Dem bu demdür bu demi hoş görelüm kim bu dem
Bir dem-i ḫüb durur geldi müheyyā bu gice

Cennet içinde gerek hür ile rıdvân yaşaya

Nitekim konuşur uş mâh u süreyyâ bu gice (1596-1602)

(Ey siyah tenli saki! Bu gece bize şarap sun ki bu gece sohbetini ta sabaha ulaştırılsın. Ey mutrip! Sen de güzel söz ile bir çal ki Zühre bu gece eğlencemize ihanet etsin. Meyhane şarabı bize ne kadar yardım edebilir? Bu gece içmek için şarap yerine deniz gerekir. (Ey) mecliste bulunanlar, gelin içelim sarhoş olmayalım. Bu geceki sohbeti ta sabaha kadar ihya edelim. Bu gece nasıl bir gecedir ki bize itibar (kadir) ve ruhsat (berat) nasip oldu. Var git ey sabah kuşu, bu gece kavga çıkarma. Vakit bu vakittir, bu vaktin kıymetini bilelim ki bu gece hazır gelen bu vakit bir güzel vakittir. Cennet içinde huri ve Rıdvân yaşaması gerekir. İşte bu gece Ay ve Süreyya'nın konuştuğu gibi.)

Sonuç

Bu makalede Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev mesnevisinde yer alan 13 adet bezm tasviri 'dış ve iç unsurlar' bağlamında ele alındı.

Gül ü Hüsrev'de yer alan bezmlerin farklı sebeplerle kurulduğu görülür. Bunların ekseriyeti gamdan kurtulmak, güzel vakit geçirmek, hoş giden çeşitli hadiseler sebebiyledir. Bu tasvirlerde zaman, bezmin zamanı ve süresi şeklinde yer alır. Bezmin zamanında gece, gündüz ve bahar tasvirleri yapılır. Yine bu eserde yer alan bezmler bağ, saray, çadır gibi mekânlarda kurulur ve bu mekânlara ait tasvirler yapılır. Bezmlerin hazırlık aşamasında ise mekân süslemeleri ön plandadır. Burada bezmlerin kurulduğu saraylar süslenir, tahtlar kurulur, çadır ve gölgelikler hazır hale getirilir. Bezm için gerekli olan meze ve şarap getirilir. Gül ü Hüsrev'de hükümdar ve sevgili statüsünde kişilerin kurdukları bezmler yer alır. Bu bezmlerin kurulma sebeplerine göre seçkin kişiler, nedimeler ve halkın davet edildiği görülür. Bu bezmlerde hizmet etmekle görevli saki, mutrip ve hadimler bulunur.

Bezmin temel unsurları olan şarap, musiki ve şiirin Gül ü Hüsrev'deki tasvirlerde de işlendiği görülür. Bu unsurlardan şarap bâde, mey, mey-i gül-reng, mey-i hâm, râh, sabuh, sahba, şarap, şîre gibi çeşitli tür ve adlarla anlatılır. Yine şarabın sarhoşluk, utanma duygusunu ortadan kaldırması, cesaret ve coşkunluk vermesi, gam gidermesi, içenin yüzünü ve yanaklarını kızartması,

harap gönülleri tamir etmesi, kişiyi duygulandırması gibi etkileri tasvirlerde yer alır. Şarap tasvirlerinde kadeh câm, câm-ı mürevvek, câm-ı zerrîn, peymâne, piyacuk, piyâle, şîşe gibi adlar ve çeşitleriyle görülür. İştret tasvirlerinde yer alan saki ise aydınlık yüzü, beyaz kolları, tatlı diliyle şarap sunar.

Gül ü Hüsrev'deki musiki tasvirlerinde mutrip, icra ettiği müzik ve okuduğu şiirlerle katılımcıları büyüler. Bu tasvirlerde çeng, org, ney, rebâb, saz, ûd gibi müzik aletleri; çargâh, düğâh, ısfahan, muhayyer, nevâ, nevrûz, nihâvend, rast, rehâvî, şehnâz, zengûle musiki makamları yer alır. Bu bezmlerde çeşitli vezin ve türlerde şiirler mutrip veya katılımcılar tarafından okunur.

Geçmişe ait toplumsal ve kültürel öğeler barındırması bakımından önem arz eden bezm olgusunun Türkçe mesnevilerinde şairlerce işlendiği ve öz konusu sosyal ve kültürel unsurların çeşitli boyutlarıyla Gül ü Hüsrev mesnevine yansıdığı görülür

Kaynakça

- Armutlu, Sadık (2015). Erken Dönem Farsça Mesnevilerde Bezm I. *Doğu Esintileri*, S.3, s. 57-132.
- Armutlu, Sadık (2016). Erken Dönem Farsça Mesnevilerde Bezm II. *Doğu Esintileri*, S.4, s. 37-104.
- Bahadır, Savaşkan Cem (2012). *16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devellioğlu, Ferit (2015). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- İnalçık, Halil (2017). *Has-bağçede 'Ays u Tarab Nedimler Şairler Mutripler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kızıлтаş, Maşallah (2018). *Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Mesnevisi (Tenkitli Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Doktora Tezi, Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kubbealtı Lugatı, <http://lugatim.com>.

- Onay, Ahmet Talat (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü -Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Özkan, İsmail Hakkı (1999). *Irak. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIX. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 115-116.
- Öztuna, Yılmaz (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*. II. C. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atillâ (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.